

บทที่ 3

ความหมาย ที่มา และวัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านสำนวน

การวิเคราะห์สำนวนแต่ละสำนวน จะพิจารณาในลักษณะต่อไปนี้

ก. การจำแนกสำนวนตามลักษณะความหมายและที่มา

ข. การวิเคราะห์วัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านสำนวน

เนื่องจากสำนวนเป็นการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร โดยผ่านการพูดและการเขียน สำนวนใดที่ยังมีผู้นิยมใช้ก็จะยังปรากฏอยู่ในการใช้ภาษาตลอดจนมีการบันทึกไว้และนิยมนำมาใช้ต่อไปเรื่อย ๆ แต่หากสำนวนใดไม่เป็นที่นิยมนำมาใช้ก็จะค่อย ๆ สูญหายไป การศึกษาเรื่องสำนวน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหัวข้อความหมายสำนวนจะศึกษาดังนี้

1. สำนวนที่สามารถศึกษาความหมายได้จากเอกสาร ดังนี้

1.1 สำนวนที่ปรากฏในเอกสารของราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งเป็นหน่วยงานของราชการพบทั้งสิ้น 43 สำนวน ตัวอย่างเช่น กระดี่ได้น้ำ กวัดไควสไสส่ง กูไม่กลับ จี๋ข้างจับตักแตน งอมพระราม เป็นต้น

1.2 สำนวนที่ปรากฏในเอกสารอื่นซึ่งมีผู้รวบรวมและเผยแพร่ จำนวน 65 สำนวน ตัวอย่างเช่น กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี ไล่เดือนถูกขี้เถ้า บ้านเหลืองเมืองแตก โอ้เอ้ววิหารราย แก่ดึกกริ ไล่เบี้ย เป็นต้น

2. สำนวนที่ศึกษาความหมายจากการสัมภาษณ์หรือจากบริบท สำนวนประเภทนี้ ผู้วิจัยไม่สามารถหาความหมายได้จากเอกสาร เพราะหลายสำนวนไม่ปรากฏที่ใช้แล้วต้องใช้ในการสัมภาษณ์ ผู้เขียนเพื่อทราบความหมาย หลายสำนวนอาจทราบความหมายได้โดยการตีความจากบริบท ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้ทั้งการสัมภาษณ์ผู้เขียนและตีความจากบริบท การวิเคราะห์ลักษณะนี้ตรงกับที่ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ(2539 : 155) กล่าวไว้ว่า ...การตีความนั้นขึ้นอยู่กับเอกัตบุคคลหรือกล่าวว่าเป็นอัครนัยหรือเป็นอัครวิสัย คน ๆ หนึ่งย่อมตีความพฤติการณ์ที่เห็นหรือ ได้ยิน ไปตามประสบการณ์และสมรรถภาพเชิงนึกคิดของแต่ละคน บุคคลต่างวัย ต่างเพศ ย่อมจะตีความพฤติการณ์ต่างกัน... สำนวนประเภทนี้ เช่น โย้อิมัง หงอเขียนชื่อ ใหญ่่มะเห็งกั๊ง หงิกมะก้องค้องใหญ่่าโมง เรือยเปื้อยเหลือยเมือย ลีภัยหนีพม่าเข้าป่าฮึง เป็นต้น

สำนวนที่ศึกษาความหมายจากเอกสาร

1. สำนวนที่ราชบัณฑิตยสถานให้คำอธิบาย

หนังสือ ภาษิต คำพังเพย สำนวนไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (แก้ไขเพิ่มเติม) ฉบับพิมพ์วันที่ 11 สิงหาคม 2545 ให้ความหมายของสำนวนต่อไปนี้ไว้ชัดเจนในการวิเคราะห์ ขั้นตอนนี้จะระบุเลขหน้าของหนังสือดังกล่าวที่บอกความหมายสำนวนไว้ในวงเล็บหลังคำอธิบายความหมาย

1.1 “บุญล่อมดีใจระริกเป็นปลากระดีได้น้ำ...” (ชีวิตในวัง เล่ม 2 หน้า 160)

กระดีได้น้ำ ใช้เปรียบเทียบกับคนที่แสดงอาการคือจิตใจตื่นเต้นจนตัวสั่น (หน้า 2) สำนวนนี้มีที่มาจากความช่างสังเกตของมนุษย์ที่มีต่อสัตว์ขนาดเล็ก คือ ปลากระดีโดยปกติจะอาศัยอยู่ในหนองน้ำที่ไม่ลึกนักหรือมีปริมาณน้ำไม่มาก หากหนองน้ำนั้นแห้งปลากระดีก็จะไม่รอดชีวิตหากน้ำแห้งขอลงที่ละน้อย ๆ ปลา ก็จะลำบากมากขึ้นเรื่อย ๆ แต่หากมีฝนตกมาทำให้มีปริมาณน้ำในหนองมากขึ้นปลากระดีก็จะกระโดดโลดเต้นด้วยความสดชื่นสำนวนนี้สะท้อนวัฒนธรรมในการใช้ภาษาที่เกิดมาจากธรรมชาติของสัตว์

1.2 “ง่ายเป็นปอกกล้วยเข้าปาก” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 3 หน้า 89)

กล้วย ๆ แปลว่า ง่ายมาก (หน้า 3) สำนวนนี้มีที่มาจากวิธีการปอกผลไม้คือ กล้วย กล้วยเป็นพืชที่คนไทยในสมัยก่อนนิยมปลูกไว้ประจำบ้านเพราะทุกส่วนของต้น นำมาใช้ประโยชน์ได้ทั้งสิ้น โดยเฉพาะกล้วยน้ำว้าสุกงอมคนไทยมักนำมาขูดให้เด็กทารกกินเป็นอาหารเสริม นอกเหนือจากนมแม่ก่อนที่เด็กจะกินอาหารอื่น เช่น ข้าว ได้เสียอีก

การสะท้อนวัฒนธรรมจากสำนวนนี้ คือ การสะท้อนวัฒนธรรมเกษตรที่มีการปลูกพืชผักเศรษฐกิจ คือ กล้วย ไว้ใช้ประโยชน์ในครัวเรือน ซึ่งมีมานานมาก การปอกกล้วยก็ไม่ยากเหมือนปอกทุเรียนหรือมะพร้าวจึงเกิดสำนวนไทยในการเปรียบเทียบสิ่งที่ทำได้ง่าย ๆ ว่าปอกกล้วยเข้าปาก หรือเรื่องกล้วย ๆ

1.3 “...ดิฉันก็ไม่มาอยู่ที่นี้หรือ กวัดไควไสส่งให้ห่างกันร้อยโยชน์พัน โยชน์” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 3 หน้า 132)

กวัดไควไสส่ง แปลว่า ไกลไปให้พัน (หน้า 3) สำนวนกวัดไควไสส่ง เกิดจากการนำคำจำนวน 4 คำ มาเรียงติดกัน คือ กวัดไคว คู่หนึ่ง โดยใช้พยัญชนะต้น หน่วยเสียงเดียวกันทั้ง 2 คำ และมีความหมาย แสดงความเคลื่อนไหวทั้งคู่ ส่วน ไสส่ง ก็ใช้พยัญชนะต้นหน่วยเสียงเดียวกัน และมีความหมายว่าทำให้ไกลไปจากตัวทั้ง 2 คำ นอกจากนั้นยังมีสัมผัสสระระหว่างกลางของ

สำนวน คือ คำว่า ไกว กับ ใส สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมในการใช้ภาษาว่ามีความไพเราะในการใช้ระดับเสียงให้คล้องจองกัน

1.4 “...ส่วนลูกชายที่เป็นพลตำรวจ พอเห็นตำรวจมา 4 คน ก็ไล่ตีนแมววิ่งหนีไปไกลลิบเรียกว่า **กูไม่กลับแล้ว**” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 3 หน้า 144-145)

กูไม่กลับ หมายถึง ไม่ฟังคำทัดทาน ห้ามไม่อยู่ (หน้า 7) สำนวนนี้มีที่มาจากกริยาของมนุษย์ คือ ส่งเสียงตะโกนเพื่อแจ้งให้ทราบหรือสอบถามคนที่ต้องการติดต่อนั้นว่าอยู่ที่ใด แต่เมื่อติดต่อหรือตะโกนไปแล้วไม่ได้รับคำตอบกลับมา เรียกเป็นสำนวนว่ากูไม่กลับ สำนวนนี้สะท้อนวัฒนธรรมไทยในด้านชีวิตความเป็นอยู่ของคน

1.5 “สมัยก่อนคนไม่รู้หนังสือมักจะล้อกันว่า เพราะ **อยู่ไกลปืนเที่ยง**” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 2 หน้า 301)

ไกลปืนเที่ยง หมายถึง ไม่รู้อะไรเพราะอยู่ห่างไกลความเจริญ (หน้า 8) สำนวนนี้เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 โดยที่พระองค์ทรงกำหนดให้ยิงปืนใหญ่เพื่อบอกเวลาในเวลา 12.00 น. ประชาชนที่อยู่ในบริเวณ ไกลออกไปจะไม่ได้ยินเสียงปืนที่ยิงบอกเวลา

1.6 “ก็เหมือนกันนั่นแหละ **ไก่อเห็นตีนงู งูเห็นนมไก่**” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 3 หน้า 219)

ไก่อเห็นตีนงู งูเห็นนมไก่ มีความหมายว่า ต่างฝ่ายต่างรู้ความลับของกันและกัน (หน้า 8) ความจริงแล้ว งูเป็นสัตว์เลื้อยคลาน ไม่มีตีนที่ใช้ในการเคลื่อนไหว ในขณะที่ไก่อมีไข่สัตว์เลื้อยลูกด้วยนมจึงมิได้มีเต้านมให้ลูกได้ดูดกิน ดังนั้นการที่ไก่อเห็นนมหรืองูจะมีตีนย่อมเป็นเรื่องผิดธรรมชาติที่ผู้คิดสำนวนนี้ใช้คำเปรียบเทียบให้เห็นถึงสิ่งผิดปกติที่ต่างฝ่ายต่างพยายามปกปิดไว้ไม่ให้คนทั่วไปได้รู้ สำนวนนี้จึงเป็นการสะท้อนวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคม

1.7 “คุณเนื่องต้องได้ฟังเวลาเขาคุยกัน ต่างกันต่างอวดความมั่งมีกันฟังแล้ว **ชนหัวลูก**” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 3 หน้า 236)

ชนหัวลูก หมายความว่า อาการที่ตกใจหรือกลัวมาก เป็นต้น จนรู้สึกคล้ายกับผมตั้งชันขึ้น (หน้า 9) สำนวนนี้เป็นการใช้ภาษาที่เกิดขึ้นจากอาการที่เป็นธรรมชาติ คือ เวลาคนเรตกอกตกใจหรือเกิดอาการหวาดกลัวอย่างรุนแรง เช่น กลัวผี ก็จะเกิดอาการหนาวเยือก ทำให้ขนตามตัว เช่น บริเวณ แขน หรือแม้กระทั่งเส้นผมบนศีรษะก็อาจลุกชันขึ้นมาได้ แต่การใช้สำนวนในที่นี่ มิได้เกิดจากการตกใจหรือการกลัว แต่เมื่อได้ยินคนคุยกันแล้ว อวดร่ำอวดรวยจนเกินจริง ก็เกิดอาการชนหัวลูกได้เหมือนกัน

“ออกมาอีกสองฝากถนน มีรูปปั้นคำพังเพยของโบราณเปรียบเทียบเอาไว้ จำไม่ได้หมดทุกอย่าง เพราะมีเยอะ เช่น คางคกขึ้นวอ, ช้างตายทั้งตัวเอาใบบัวปิด, ฝนทิ้งให้เป็นเข็ม, หน้าไหว้หลังหลอก, ช้างจับตักแตน” (ชีวิตนอกวง เล่ม 6 หน้า 15-16)

1.8 คางคกขึ้นวอ หมายความว่า คนที่มีฐานะต่ำต้อย พอ ได้ดิบ ได้ดีก็มักแสดงกิริยาอวดดีลืมหิว (หน้า 16) ที่มาของสำนวนนี้คือ การเปรียบเทียบคนที่มีฐานะไม่ดีกับสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก คือ คางคก เพราะคางคกเป็นสัตว์ที่มีผิวหนังขรุขระน่าขยะแขยง เป็นที่น่ารังเกียจแก่ผู้ที่ได้พบเห็นหรือสัมผัส ในขณะที่วอเป็นพาหนะของเจ้านายฝ่ายในหรือข้าราชการชั้นสูงเท่านั้น การที่คนฐานะต่ำต้อยอยากจนมาแต่เดิม เมื่อความเจริญก้าวหน้าขึ้นกลับลืมหิวกำพืดตนเอง แสดงกิริยาอวดดีเหยียดหยามผู้อื่น ก็จะถูกตำหนิโดยใช้สำนวนคางคกขึ้นวอ การสะท้อนวัฒนธรรมไทยจากสำนวนนี้ มีทั้งวัฒนธรรมไทยด้านของใช้ไม้สอยที่เป็นยานพาหนะ คือ วอ และสะท้อนระดับของบุคคลในสังคมได้เช่นเดียวกัน คือ คนที่จะใช้วอเป็นพาหนะได้ จะต้องเป็นเจ้านายฝ่ายในหรือข้าราชการชั้นสูงเท่านั้น

1.9 ช้างตายทั้งตัวเอาใบบัวมาปิด หมายความว่า ความชั่วหรือความผิดร้ายแรงที่คนรู้ทั่วกันแล้ว จะปิดอย่างไรก็ไม่มิด (หน้า 25) ที่มาของสำนวนนี้ เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นว่าแม้ใบบัวจะเป็นใบไม้ที่มีขนาดใหญ่มากกว่าใบไม้อื่น ๆ อีกหลายชนิดก็ตาม แต่ช้างก็มียางขนาดใหญ่กว่าใบบัวมาก การจะเอาใบบัวมาปิดซากช้างที่นอนตายอยู่นั้นทำอย่างไรก็ไม่มิด เป็นการสะท้อนวัฒนธรรมด้านความเชื่อว่า ความลับไม่มีในโลก คือ คนเราจะไม่สามารถปิดบังความชั่วของตนไว้ได้ตลอดไป

1.10 ฝนทิ้งให้เป็นเข็ม สำนวนนี้มีความหมายว่า เพียรพยายามสุดความสามารถจนกว่าจะสำเร็จผล (หน้า 57) สำนวนนี้มาจากเครื่องมือที่ใช้ในการประกอบอาชีพ 2 ชนิด คือ ทั้งกับ เข็ม ทั้งเป็นเครื่องมือขนาดใหญ่ มีน้ำหนักมาก ใช้เป็นฐานรองในการตีโลหะต่าง ๆ เช่น เหล็ก แต่เข็มเป็นเครื่องมือขนาดเล็ก มีความแหลมคม ใช้ในการเย็บหรือการฝนจนทั้งกลายเป็นเข็มได้ แสดงว่าต้องมีความอดทน ความเพียร เป็นอย่างสูง สำนวนนี้สะท้อนวัฒนธรรมด้านเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ

1.11 หน้าไหว้หลังหลอก มีความหมายว่า ต่อหน้าทำเป็นดี แต่พอลับหลังก็ินินทาหรือหาทางทำร้าย(หน้า 96) สำนวนนี้มีที่มาจากกิริยาการปฏิบัติตนของผู้ที่ไม่มีความซื่อ คือต่อหน้าก็แสดงการนอบน้อมกราบไหว้เป็นการแสดงความเคารพแต่พออยู่ลับหลังกลับแสดงกิริยาเป็นอย่างตรงข้าม เช่น นินทาว่าร้าย หรือแสดงกิริยาหยาบคายไม่แสดงอาการเคารพหรือหาทางทำร้าย สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันในสังคมว่าบุคคลคิดแยกต่างگانออกไป

1.12 **ช้างจับตั๊กแตน** มีความหมายว่า ลงทุนมากแต่ได้ผลนิดหน่อย (หน้า 11) ที่มาของสำนวนนี้ มาจากการเปรียบเทียบขนาดของสัตว์ 2 ชนิด คือ ช้างกับตั๊กแตน ช้างเป็นสัตว์ใหญ่กว่าจะนำมาใช้งานได้ต้องผ่านการฝึกฝน ลงทุนลงแรงอย่างมากมาย แต่ตั๊กแตนเป็นสัตว์ปีกมีขนาดเล็ก และจะหาได้ง่ายโดยทั่วไปตามนาข้าวหรือทุ่งข้าวโพดเป็นต้น การจะใช้ช้างเป็นพาหนะเพื่อเดินทางไปจับตั๊กแตนนั้นเป็นการลงทุนที่ไม่คุ้มกับผลประโยชน์ที่จะได้รับมีแต่จะขาดทุน สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมทางด้านชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยบางคนที่ทำตนเป็นประเภทลงทุนมากเกินไปแต่ได้ผลตอบแทนเพียงน้อยนิด

1.13 “**เข้าตำราโบราณที่ท่านว่า เข้าเมืองตาหลิวต้องหลิวตาตาม** แน่ละเข้าเมืองตาหลิวขึ้นไปลิ้มตาโพลง ได้ถูกควักลูกตาออกมาเป็นไร” (ชีวิตนอกวง เล่ม 7 หน้า 248)

เข้าเมืองตาหลิว ต้องหลิวตาตาม มีความหมายว่า ประพฤติตนตามที่คนส่วนใหญ่ประพฤติกัน (หน้า 13) สำนวนนี้มีที่มาจากการปรับตัวของคนเพื่อความอยู่รอด เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมต้องอยู่รวมกันเป็นหมู่เป็นพวก การทำตัวให้ผิดแผกแตกต่างจากชนส่วนใหญ่อาจนำอันตรายมาสู่ตนได้ ดังนั้นเมื่อเข้าไปอยู่ในสังคมใด ก็ควรจะปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มชนในสังคมนั้น ๆ แม้จะไม่เคยชินก็ตาม สำนวนนี้สะท้อนวัฒนธรรมการปรับตัวเพื่อการอยู่รอด คือ วัฒนธรรมด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม

1.14 “...โบราณท่านกล่าวไว้ว่า **คนรักเท่าผืนหนังคนชังเท่าผืนเสื่อ**” (ชีวิตนอกวง เล่ม 7 หน้า 90)

คนรักเท่าผืนหนังคนชังเท่าผืนเสื่อ สำนวนนี้ หมายถึง คนรักมีน้อย คนชังมีมาก (หน้า 15) ที่มาของสำนวนนี้เกิดจากการเปรียบเทียบขนาดของสิ่ง 2 สิ่ง คือ หนัง กับ เสื่อ หนังในที่นี้หมายถึง ผืนหนังที่ห่อหุ้มร่างกายมนุษย์ไว้ ซึ่งถ้าแผ่ออกมา ก็คงมีขนาดไม่ใหญ่โตเท่าใดนัก ถ้าเปรียบเทียบกับขนาดของเสื่อ ซึ่งเป็นเครื่องปูลาดซึ่งคนสามารถขึ้นไปนั่งหรือนอนได้ คนที่มีฐานะยากจนมาก ๆ ในสมัยก่อน เมื่อตายลงแล้วไม่มีหีบหรือโลงจะบรรจุศพ ก็มักจะใช้เสื่อห่อหุ้มศพไปฝังหรือเผาที่ป่าช้า แสดงให้เห็นว่า เสื่อมีขนาดใหญ่กว่าผืนหนังหรือตัวมนุษย์อย่างแน่นอน เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นว่า คนที่รักเราชอบเรานั้น มักจะมีจำนวนน้อยกว่าคนที่ไม่รักเรา สำนวนนี้จึงสะท้อนวัฒนธรรมในด้านชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยได้เป็นอย่างดี

1.15 “...คอยว่าถ้าแก่ตายลง จะได้ช่วยกันเรื่องศพคนละไม้คนละมือ” (ชีวิตนอกวง เล่ม 1 หน้า 267)

คนละไม้คนละมือ หมายความว่า ต่างคนต่างช่วยกันทำ(หน้า 15)ที่มาของสำนวนนี้ คือ การร่วมแรงร่วมใจในการทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปโดยเร็ว สำนวนคนละไม้คนละมือ อาจจะเป็นการเล่นสัพพัญญูชนะคือ คำว่า ไม้ กับคำว่า มือ ก็ได้ หรือคำว่า ไม้ อาจจะมาจาก

การละเล่น หรือ กีฬา เช่น การเล่นเกมบี่กระบอง หรือ การฟันดาบ ที่ต้องมีการตี ไม้หนึ่ง ไม้สอง... เป็นต้นการใช้สำนวน คนละไม้คนละมือ จึงอาจจะเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในการละเล่น การต่อสู้ การทำสงครามหรือการเอื้ออาทรกันและกัน สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมในด้านชีวิตความเป็นอยู่ซึ่งการอยู่ร่วมกันในสังคมต้องมีการช่วยเหลือกัน

1.16 “...คนแก่ชิตีจะได้หลงเมียสาว เหมือนโคแก่กินหญ้าอ่อน...” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 7 หน้า 161)

โคแก่กินหญ้าอ่อน มีความหมายว่า ชายสูงอายุที่ชอบผู้หญิงรุ่นสาว (หน้า 17) ที่มาของสำนวนนี้ มาจากการเปรียบเทียบชายสูงอายุที่ยังไม่หมดกิเลสตัณหาหาคะ ว่าเป็นเหมือนวัวแก่ส่วนหญิงสาวนั้นเปรียบเหมือนกับต้นหญ้าที่เพิ่งขึ้นใหม่ ๆ ธรรมดาวัวกินหญ้าเป็นอาหารอยู่แล้ว โดยธรรมชาติแต่การเปรียบเทียบวัวแก่ คือ ชายผู้มีอายุมาก ผ่านหนาวผ่านร้อนมานาน เมื่อมาเห็นสาวรุ่นซึ่งเปรียบกับหญ้าอ่อน ซึ่งใหม่ สด หอม หวาน น่ากิน ก็จะพยายามทุกวิถีทางที่จะได้หญิงสาวนั้นมาเป็นของตน สำนวนนี้สะท้อนวัฒนธรรมไทยด้านการใช้ภาษาที่เกิดมาจากธรรมชาติของสัตว์ คือ วัว

1.17 “...ใคร ๆ เขาก็เอาขาเดิน ตัวไปใช้ท้องเดินแทนขา เลยเป็นเรื่องใหญ่ งอมพระรามไปเลย คินะที่ไม่ตาย...” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 2 หน้า 308)

งอมพระราม มีความหมายว่า มีความทุกข์ยากลำบากเต็มที่ (หน้า 191) สำนวนนี้ มีที่มาจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ตอนที่พระรามต้องออกเดินทางรอนแรมไปในป่าถึง 14 ปี เพื่อให้พระอนุชาต่างพระมารดาได้ขึ้นครองราชสมบัติก่อนตามคำกราบบังคมทูลของพระมารดาเลี้ยง การเดินทางครั้งนั้นใช้ระยะเวลานานมาก และต้องพบกับอุปสรรคมากมายจนกลายมาเป็นสำนวนงอมพระรามสำนวนนี้สะท้อนการนำเอาเรื่องราวในวรรณคดีมาเปรียบเทียบกับชีวิตประจำวัน

1.18 “...พากันแข่งชกหักกระดูกหม่อมเขียนทุกวัน จนแกผอมเหลือตัวนิดเดียวจริง ๆ แกผอมมานานแล้ว” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 1 หน้า 112)

แข่งชกหักกระดูก มีความหมายว่า แข่งด่ามุงร้ายให้ผู้อื่นได้รับอันตรายร้ายแรง (หน้า 26) ที่มาของสำนวนนี้ คือ ความเชื่อของคนไทยในสมัยก่อน เมื่อเกลียด โกรธ หรือไม่พอใจใคร ก็จะสาปแช่งด้วยวาจา บางครั้งก็จะมี การเผาพริกเผาเกลือประกอบการสาปแช่งให้ศัตรู ได้แสบร้อนหรือบางครั้งก็หักกระดูกสัตว์ เช่น ก้างปลาประกอบด้วย เพราะถือว่า กระดูกเป็นอวัยวะสำคัญในร่างกาย สำนวนนี้สะท้อนวัฒนธรรมด้านความเชื่อด้านไสยศาสตร์

1.19 “อำพันคนนี้ไม่เจียมตัว ไม่ตักน้ำใส่กะโหลกชะโงกดูเงา ตัวเป็นเพียงมหาดเล็ก สะเออะมารักข้าหลวงบรรดาศักดิ์” (ชีวิตในวัง เล่ม 2 หน้า 134)

ตักน้ำใส่กะโหลกชะโงกดูเงา หมายความว่า ให้รู้จักฐานะของตนและเจียมตัว (หน้า 33) สำนวนนี้เป็นการบรรยายอย่างรุนแรง ด้วยคำเปรียบเทียบ ที่ไม่ใช่คำหยาบแต่ฟังแล้วเจ็บ เพราะปกติภาษาคนที่ใช้ตักน้ำล้างหน้าที่เรียกว่าขันน้ำ น่าจะทำจากโลหะหรือเครื่องเงิน ลดหล่นกันไปตามฐานะของผู้ใช้ แต่หากขันน้ำนั้นทำมาจากกะโหลกกะลามะพร้าว ก็มักจะใช้สำหรับตักน้ำล้างเท้าสำหรับชาวบ้านที่ยากจนหรือไพร่ การตักน้ำใส่กะโหลกกะลาแล้วส่องดูเงาของตัวเองก็มีความหมายจากผู้พูดกระทบกระเทียบเปรียบเปรยให้ผู้กระทำรู้ว่าตนนั้นเป็นไพร่อย่ามาเหยอหน้าคบหาสมาคมกับผู้พูดอย่างเด็ดขาด สำนวนนี้ สะท้อนวัฒนธรรมด้านชนชั้นในสังคมได้เป็นอย่างดี

1.20 “...เอาแก่ไปส่งโรงพยาบาลแล้วตัดหางปล่อยเลย ทำดังกับว่าแก่ตายไปแล้ว”

(ชีวิตนอกวัง เล่ม 3 หน้า 244)

ตัดหางปล่อยเลย มีความหมายเดียวกับคำว่า ตัดหางปล่อยวัด หมายความว่า ตัดขาดไม่เกี่ยวข้อง ไม่เอาเป็นธุระอีกต่อไป (หน้า 33) ขุนวิจิตรมาตรา(2543:211-213) ได้อธิบายไว้ว่าเป็นสำนวนหมายความว่า เลิกตัดขาด ไม่เกี่ยวข้องกัน ไม่เอาเป็นธุระอีกต่อไป สำนวนนี้มาจากไก่ โดยอ้างกฎมณเฑียรบาลข้อหนึ่งว่า หากมีการตบตีฟันแทงให้เลือดออกในวังจะต้องมีการตั้งโรงพิธี 4 ประตุ มีไก่อยู่ประตุละคู่ทำพิธีบวงสรวง แล้วนำไก่ออกไปปล่อยนอกเมือง แสดงว่าไก่มีส่วนกับพิธีการสะเดาะเคราะห์ ในอดีตสถานที่ที่นิยมนำไก่ไปปล่อยหลังเสร็จพิธีก็คือวัดจึงเกิดเป็นสำนวน “ตัดหางปล่อยวัด” ขึ้น ซึ่งเดิมก็หมายถึงไก่ที่ถูกตัดหางเสียเคราะห์หรือสะเดาะเคราะห์ ต่อมาคำนี้ก็เลกกลายเป็นสำนวนหมายถึง “เลิกไม่เลี้ยง” ใช้ตลอดไปจนว่าไม่เกี่ยวข้อง ไม่เอาเป็นธุระอีกต่อไป เช่น ลูกมีความประพฤติไม่ดี พ่อแม่เลี้ยงไม่ได้ จับไล่เสียจากบ้าน

สำนวน “ตัดหางปล่อยวัด” นี้ สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อเกี่ยวกับการสะเดาะเคราะห์ของคนในอดีต ซึ่งกลายมาเป็น แนวปฏิบัติว่าจะไม่ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งที่เราไม่สามารถจะอบรมสั่งสอนได้

1.21 “...เราไม่มีเงินมาค่าน้ำพริกละลายแม่น้ำ ดังนั้นจึงต้องเลือกเอาข้างสะดวก”

(ชีวิตนอกวัง เล่ม 2 หน้า 330)

ค่าน้ำพริกละลายแม่น้ำ มีความหมายว่า ลงทุนโดยได้ผลประโยชน์ไม่คุ้มทุน ใช้จ่ายทรัพย์สินในทางที่ไม่เกิดประโยชน์ เสียทรัพย์สินไปโดยไม่ได้ประโยชน์อะไร (หน้า 36) ที่มาของสำนวนนี้คือการปรุงอาหารของคนไทย คือ การค่าน้ำพริกผสมเครื่องแกง ปริมาณของน้ำพริกที่จะค้ำก็จะต้องเหมาะสมกับน้ำแกง เช่น ทำกินกันในครอบครัว ก็เพียงแกงหม้อเดียว อาจจะใช้ค่าน้ำพริกเพียงครกเดียว แต่หากจะเลี้ยงแขกในงานต่าง ๆ ซึ่งต้องแกงกันในกระทะใบบัว ก็อาจจะต้องค่าน้ำพริกหลายครกเพื่อให้รสชาติของแกงเอร็ดอร่อย แต่ขึ้นชื่อว่าแม่น้ำปริมาณของน้ำมีมากเกินไป

ต้องดำนํ้าพริกสกัดที่พันก็หมื่นครกก็ไม่สามารทำให้รสชาติของนํ้าในแม่นํ้ามีรสเหมือนนํ้าแกงได้ เป็นการลงทุนไม่คุ้มกับผลที่จะได้รับ ส่วนนี้สะท้อนวัฒนธรรมด้านการปรุงอาหารของคนไทย

1.22 “...แกจึงมาปลุกกระท่อมอยู่คนเดียวในที่เช่าขนาดแมวคืนตาย” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 2 หน้า 12)

ที่เช่าแมวคืนตาย แปลว่า ที่ดินหรือเนื้อที่เล็กน้อย (หน้า 42) ส่วนนี้เปรียบเทียบโดยตรงไปตรงมา คือ แมวเป็นสัตว์ขนาดเล็กไม่ใหญ่มากนัก คนนิยมนํ้ามาเป็นสัตว์เลี้ยงในบ้าน หากตายลง การฝังก็จะใช้พื้นที่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

1.23 “เดี๋ยวไปกินข้าวกับท่านย่า อ๋ยามากินที่นั่นะ ที่นั่นมันเบี่ยนน้อยหยอยน้อย ไม่พอเลี้ยงช้างดอก” (ชีวิตในวัง เล่ม 1 หน้า 42)

ส่วนเบี่ยนน้อยหยอยน้อย มีความหมายว่า มีเงินน้อย มีไม่มาก (หน้า 47) ที่มาของส่วนนี้คือก่อนที่คนไทยจะผลิตสิ่งที่มีค่าแทนเงินในการชำระหนี้ เช่น เหรียญหรือธนบัตร ในปัจจุบันนี้ คนไทยจะเอาสิ่งที่มีตามธรรมชาติมาตีราคาแทนเงิน สิ่งนั้น คือ หอยจ๋า ถ้าหอยตัวนั้นมีขนาดเล็ก(หอยขนาดเล็ก) ราคาก็น้อย แต่ถ้าหอยขนาดใหญ่ราคาของเบี่ยนก็จะมากขึ้นตามขนาด ส่วนนี้สะท้อนวัฒนธรรมสิ่งของซึ่งให้ใช้แทนเงินตราของคนไทยในสมัยโบราณ

1.24 “เห็นแกทำท่าจะไม่ยอมไปตัด ก็นึกในใจ ผีถึงป่าช้าแล้วคิดแพง ยังไงก็ต้องเผา เลขบอกว่า...” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 1 หน้า 204)

ส่วนนี้มีความหมายว่า ต้องยอมทำด้วยความจำใจหรือไม่มีทางเลือก (หน้า 55) ที่มาของส่วนนี้ คือ การประกอบพิธีฌาปนกิจศพของคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ เมื่อมีผู้เสียชีวิต ก็จะมีการบำเพ็ญกุศลอุทิศแก่ศพสักกระยะพอสมควรแล้วก็จะทำพิธีเผาศพนั้นซึ่งจะกระทำกันที่ป่าช้า ซึ่งอยู่ภายในบริเวณวัด ดังนั้น เมื่อเคลื่อนศพไปถึงป่าช้าแล้วจะไม่นิยมนํ้าศพกลับมาที่บ้านอีก เพราะการนํ้าศพเข้าบ้านอีกครั้งถือเป็นอัปมงคล ส่วนนี้สะท้อนวัฒนธรรมด้านความเชื่อและศาสนา

1.25 “...คนประเภทนี้ พุดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง” (ชีวิตในวัง เล่ม 1 หน้า 167)

ส่วนนี้มีความหมายว่า พุดไปไม่มีประโยชน์นิ่งเสียดีกว่า (หน้า 61) ส่วนนี้มีที่มาจากมาตรา การนับเงินไทยโบราณ คือ 100 เบี้ย เท่ากับ 1 อัฐ 2 อัฐ เท่ากับ 1 ไพ และ 1 ตำลึง เท่ากับ 4 บาท (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน.2525 : 347,609) ส่วนนี้สะท้อนวัฒนธรรมด้านชีวิตความเป็นอยู่ของคนในอดีต

1.26 “ข้าพเจ้าเกลียดหน้าแก่ ก็ย้อนไปว่า นั่นแหละ แก่แล้ว หูไม่ดี ฟังไม่ได้ศัพท์
จับไปกระเดียด...” (ชีวิตในวัง เล่ม 2 หน้า 217)

สำนวนนี้มีความหมายว่า ฟังไม่ได้ความแจ่มชัด แล้วเอาไปพูดต่อหรือทำผิด ๆ
พลาด ๆ (หน้า 63) กระเดียด เป็นกริยา หมายถึง เอาเข้าข้างสะเอว เช่น กระเดียดลูก หรือ กระเดียด
ภาษาต่าง ๆ ที่มาของสำนวนนี้เป็นการเปรียบเทียบว่า คนบางคนที่ฟังความไม่รู้เรื่องหรือไม่รู้แจ้ง
แล้วทึกทักว่าตนเป็นต้นคิดของเรื่องราวนั้น ๆ เหมือนถือว่าลูกนั้น ของในกระเจาดั้นเป็นของตน
ก็เอาลูกหรือกระเจาดกระเดียดเข้าเอว เดินทางต่อไปแล้วเล่าเรื่องราวนั้น ๆ ไปตามที่ตนคิดสำนวนนี้
สะท้อนวัฒนธรรมด้านสิ่งของเครื่องใช้และชีวิตความเป็นอยู่

1.27 “ความที่ข้าพเจ้าเป็นเด็กซุกซนโหม่งฉ่างโครมคราม ท่านย่าแกล้งเรียกชื่อให้
ข้าพเจ้าอีกชื่อหนึ่งว่า ม้าติดกะโหลก...” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 2 หน้า 115)

สำนวนนี้มีความหมายว่า มีกิริยากระโดดกระเดกถูกลนหรือไม่เรียบร้อย (มักใช้แก่
ผู้หญิง) (หน้า 65) ที่มาของสำนวนนี้ คือ การฝึกหัดม้าเพื่อจะนำมาใช้งาน เช่น ใช้เป็นพาหนะ หรือ
สัตว์บรรทุกของหรือเพื่อการทำสงคราม ธรรมชาติของม้าเมื่อพยศก็จะไม่อยู่นิ่งทั้งกระโดด
ทั้งวิ่งควบ หรือใช้ขาติดเพื่อทำอันตรายผู้ที่อยู่ใกล้ บางครั้งก็อาจจะติดกะโหลกศีรษะของผู้ที่เข้าไป
ฝึกให้มันเชื่อง ทำให้เกิดอันตราย สำนวนนี้สะท้อนวัฒนธรรมด้านชีวิตความเป็นอยู่ในการนำสัตว์
มาฝึกเพื่อใช้งาน

1.28 “บางครั้งก็ต้อง โทหกยกเมฆเพื่อจัดทุกข์ให้ผู้อื่นอันเป็นประโยชน์ส่วน
รวม...” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 1 หน้า 47)

สำนวนนี้มีความหมายว่า เคาเอา นึกคาดเอาเอง กูเรื่องขึ้น (หน้า 69) ที่มาของ
สำนวนนี้ มาจากความเชื่อโชคลาง ในการที่จะออกทำศึกสงคราม ถ้าผู้นำหรือแม่ทัพมองขึ้นไปบน
ท้องฟ้าแล้วเห็นเมฆมีรูปร่างคล้ายฉัตรหรือพัดถือว่าเป็นมงคล ฝ่ายตนเองจะได้รับชัยชนะ แต่ถ้า
หากก่อนเมฆที่ปรากฏในขณะนั้นเป็นรูปคนหัวขาด เหมือนกับเป็นลางร้ายและอัปมงคลว่าจะ
พ่ายแพ้ในสงคราม เพื่อให้ได้ผลตามต้องการ จึงยกเอาเรื่องเมฆมาเป็นข้ออ้าง จึงเกิดเป็นสำนวน
“ยกเมฆ” ขึ้น สำนวนนี้สะท้อนวัฒนธรรมด้านความเชื่อโชคลาง

1.29 “แม่พูดว่า คนไม่เรียนคือคนโง่ โบราณท่านกล่าวไว้ว่า รักดีต้องห้ามจู้ รัก
ชั่วต้องห้ามเสา คนไม่มีวิชาต้องงานหนักใช้กำลัง (ชีวิตในวัง เล่ม 2 หน้า 111)

สำนวนนี้มีความหมายว่า ใฝ่ดีจะมีความสุขความเจริญ ใฝ่ชั่วจะได้รับความ
ลำบาก (หน้า 71) ที่มาของสำนวนนี้ คือ ส่วนประกอบของบ้าน คือ จั่ว กับ เสา จั่วมีน้ำหนักเบาอยู่
ส่วนบนของหลังคาบ้าน เสามีน้ำหนักมากอยู่รองรับหรือได้ถุน เป็นการเปรียบเทียบสั่งสอนว่า
ในสมัยยังเล็กหากขยันหมั่นเพียรศึกษาหาความรู้ใส่ตัว โตขึ้นก็จะทำงานสบาย แต่หากเกียจคร้าน

แต่ยังเด็กโตขึ้นก็จะต้องทำงานหนัก เอากำลังมาแลก เพราะไม่มีความรู้ติดตัว สำนักนี้สะท้อนวัฒนธรรมในด้านสิ่งปลูกสร้างเป็นที่อยู่อาศัย

1.30 “...ยาไม่ได้กินหายโรคไปทุกคน ด้วยว่า ลางเนื้อชอบลางยา บางคนกินหาย บางคนกินไม่หาย” (ชีวิตนอกวง เล่ม 2 หน้า 154)

สำนวนนี้มีความหมายว่า ของสิ่งเดียวกัน ถูกกับคนหนึ่งแต่ไม่ถูกกับอีกคนหนึ่ง (หน้า 76) ที่มาของสำนวนนี้ คือ วิธีการรักษาโรคลักขัยไข้เจ็บของคนไข้ หมอผู้รักษาจะสังเกตและวินิจฉัยได้ว่า คนไข้ที่เป็นโรคเดียวกันแต่ต้องใช้ยาต่างกันในการรักษา เพราะยาดังนี้คนไข้อาจกินเข้าไปแล้วเป็นผื่นคันเพราะแพ้ฤทธิ์ของยา แต่คนไข้คนอื่นกินยาชนิดนี้กลับหายไข้ในทันที สำนักนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของการรักษาโรคลักขัยไข้เจ็บและความช่างสังเกตอย่างละเอียดของมนุษย์

1.31 “การฝีมือพวกในวังเก่งอยู่แล้ว ไม่ต้องมาสอนจระเข้ให้ว่ายน้ำ” (ชีวิตนอกวง เล่ม 3 หน้า 271)

สำนวนนี้มีความหมายว่า สอนสิ่งที่เขารู้ดีหรือที่เขาถนัดอยู่แล้ว (หน้า 85) ที่มาของสำนวนนี้คือ การสังเกตพฤติกรรมของสัตว์ จระเข้เป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำว่ายน้ำได้โดยสัญชาตญาณ ไม่ต้องมีใครสอน และจระเข้ก็เป็นสัตว์คุ้ยกินเนื้อเป็นอาหาร หากเข้าไปใกล้มันอาจทำร้ายเอาก็ได้สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมด้านการใช้ภาษาที่เกิดจากธรรมชาติของสัตว์ที่เป็นอันตราย

1.32 “คำราเล็มโดนนั้นเป็นภาษาอังกฤษทั้งเล่ม คุณหมออธิบายให้ฟังข้าพเจ้าก็ฟังแล้วดูแต่รูปภาพ เหมือนหนึ่งสี่ขอให้ควายฟัง จนควายหลับ...” (ชีวิตนอกวง เล่ม 4 หน้า 186)

สำนวนนี้มีความหมายว่า สั่งสอนแนะนำคนโง่มักไม่ได้ผล เสียเวลาเปล่า (หน้า 87) ที่มาของสำนวนนี้คือการแสดงวิถีชีวิตของคนไทย ที่เลี้ยงควายไว้ใช้งานเช่นไถนา เป็นต้น เมื่อเสร็จจากงาน เจ้าของซึ่งเล่นดนตรีเป็นอาจจะสี่ชอยู่ใกล้ๆ กับควายเพื่อให้ควายเกิดความเพลิดเพลินหรือหายเหนื่อยโดยไม่รู้ว่าควายนั้นเป็นเพียงสัตว์ฟังทำนองดนตรีไม่รู้ว่าอะไรจะไพเราะหรือไม่อย่างไร สำนักนี้สะท้อนวัฒนธรรมด้านการใช้ภาษาที่เกิดจากธรรมชาติของสัตว์

1.33 “ไม่กลัวทั้งนั้น ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้น วันนี้สู้ยิบตา...” (ชีวิตนอกวงเล่ม 2 หน้า 104)

ความหมายของสำนวนนี้ คือ สู้จนถึงที่สุด สู้ไม่ถอย (หน้า 89) ที่มาของสำนวนนี้ มาจากการเล่นตีไก่หรือชนไก่ เมื่อตอนพักยก ไก่ตัวใดโดนเดือยของฝ่ายตรงข้ามทำให้เกิดแผล ไกล้หูกับดวงตา ก็จะเจ็บแผลนั้นสด ๆ แล้วปล่อยไก่ตัวที่โดนเจ็บตานั่นลงไปต่อสู้อีก

ไก่ตัวนั้น ทั้ง ๆ ที่เจ็บปวดจากบาดแผลที่ถูกเขี่ย แต่ก็ยังสู้ต่อไป คำว่า สู้ยิบตา จึงกร่อนมาจากคำว่า สู้เย็บตา สำนักนวนิยายสะท้อนวัฒนธรรมด้านการกีฬา การละเล่น และการพนัน จากการชนไก่

1.34 “...คนขี้เกียจอยู่ไหนไม่ได้ดอก ใครจะชักสาแหกรไ้” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 5 หน้า 243)

ความหมายของสำนวนนี้ คือ เลี้ยงดูอย่างพะเน้าพะนอ ไม่ต้องให้ทำอะไร (หน้า 92) ที่มาของสำนวน คือ ภาษาที่เรียกว่า สาแหกร ซึ่งเป็นเครื่องใส่ของสำหรับหัวหรือหาง มักทำด้วยหวาย ส่วนบนมีหูไว้หัวหรือไว้สอดไม้คานเพื่อหาง ส่วนล่างมักสานเป็นสี่เหลี่ยมเอาไว้วางของ ถ้านำของใส่สาแหกรแล้วแขวนไว้เฉย ๆ ก็จะไม่เกิดประโยชน์ใดเลย จึงเป็นที่มาของสำนวนเปรียบเทียบกับนี้ ซึ่งสะท้อนวัฒนธรรมด้านสิ่งของเครื่องใช้ได้เป็นอย่างดี

1.35 “...คบแต่คนเหลือขอ ที่ญาติโกโหติกาเขาก็ไม่เอาแล้ว อีกหน่อยก็จะเป็นหมาหัวเน่าดอก” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 1 หน้า 40)

ความหมายของสำนวนนี้ คือ คนซึ่งเป็นที่รังเกียจของคนอื่นจนไม่สามารถเข้ากับใครได้ คนที่ไม่มีใครรักหรือคบหา (หน้า 98) สำนวนนี้มีที่มาคือ คนมักเลี้ยงหมาไว้เป็นสัตว์เลี้ยงภายในบ้านอาจเป็นเพื่อนเล่น เผ้าบ้าน กันขโมย หรือไปช่วยต้อนสัตว์ ล่าสัตว์ เมื่อหมายังสุขภาพดีไม่มีบาดแผลตามร่างกาย เจ้าของก็มักจะเล่นด้วย เช่น ลูกหัว ลูกตัว หรืออุ้มเล่น เป็นต้น แต่หากหมามีบาดแผลโดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณหัว จนแผลลุกลามถึงขั้นเน่า มีหนองขึ้น และเจ้าของไม่ได้ให้การรักษา กลับรังเกียจ ขับไล่ไล่ส่งไป สำนวนนี้สะท้อนวัฒนธรรมด้านชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยที่เลี้ยงหมาไว้เป็นสัตว์เลี้ยงในบ้าน

1.36 “เป็นไงกินลูกมะแว้งขมใหม่ อย่าลืมหว่านเป็นลมขมเป็นยา” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 6 หน้า 111)

ความหมายของสำนวนนี้ คือ คำขมมักไร้สาระทำให้ลืมตัวขาดสติ แต่คำดีมักเป็นประโยชน์ทำให้ได้คิด (หน้า 100) ที่มาของสำนวนนี้คือการเปรียบเทียบตั้งสอนให้พิจารณาจากการรักษาโรคว่าสิ่งที่มิรสขม ซึ่งคนไม่ชอบกินอาจเป็นยารักษาโรคได้ ส่วนสิ่งที่มีความหวาน ซึ่งคนชอบกินอาจกลายเป็นโทษในภายหลังก็ได้ สำนวนนี้สะท้อนวัฒนธรรมด้านการรักษาโรคมักใช้สมุนไพรเป็นส่วนประกอบของยาและมักมีรสขม

1.37 “...ฉันไม่หาหมาใส่หัวหรือก สงสารเด็กว่ามันจะไปอยู่กับใคร” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 5 หน้า 241)

ความหมายของสำนวนนี้ คือ รนหาเรื่องเดือดร้อน รำคาญมาใส่ตน (หน้า 104) เหาเป็นสัตว์ที่มีขนาดเล็กมาก ชอบอาศัยอยู่บริเวณที่มีเส้นผมหรือขน ขยายพันธุ์ได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้จะสร้างความรำคาญที่เกิดจากอาการคันแล้ว ยังกินเลือดเป็นอาหารอีกด้วย คนที่มีเหาอยู่

บนศีรษะจึงต้องพยายามกำจัดให้หมดไปบางครั้งอาจถึงต้องโกนผมทั้งหัวก็เป็นได้สำนวนนี้ สะท้อนวัฒนธรรมด้านการใช้ภาษาโดยเปรียบเทียบกับธรรมชาติของสัตว์

1.38 “ข้าพเจ้าเข้าใจเอาเองว่า ท่านไม่ยอมเอาเพชรไปครูดกับกระเบื้องมากกว่า...”
(ชีวิตในวัง เล่ม 2 หน้า 169)

ความหมายของสำนวนนี้ คือ โด่ดอบหรือทะเลาะกับคนพาลหรือคนที่มีความต่ำกว่า เป็นการไม่สมควร (หน้า 109) รู้ กับ ครูด คือ กริยาที่แปลว่า ถู หรือ สี่ การเอาทองหรือเพชร ซึ่งมีราคามากกว่าไปครูดหรือรู้กับกระเบื้องซึ่งมีราคาน้อยกว่าเป็นการกระทำที่ไม่สมควรสำนวนนี้ สะท้อนวัฒนธรรมด้านระดับชั้นของบุคคลในสังคมไทย

1.39 “...เรื่องอะไรจะเอาเนื้อหนูไปใส่เนื้อช้าง แต่เพราะสงสารเด็ก” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 1 หน้า 45)

สำนวนนี้มีความหมายว่า เอาทรัพย์สินหรือสิ่งของจากคนที่มีน้อยไปให้แก่ผู้ที่มีมากกว่า(หน้า109) หนูกับช้างเป็นสัตว์สี่ขาเหมือนกัน แต่ขนาดแตกต่างกันมาก การที่จะเอาเนื้อของ หนูซึ่งมีน้อยมากไปเพิ่มขนาดให้เท่ากับช้าง เป็นเรื่องที่เสียเวลาเปล่า เพราะทำอย่างไรก็ไม่เพียงพอ มีแต่จะเกิดโทษแก่ตนเองสำนวนนี้สะท้อนการสั่งสอนให้รู้จักการกระทำที่สมควรจะทำ

1.40 “...หน้าเอาปูนหมายได้เลย หัดอะไรก็ไม่เป็น” (ชีวิตในวัง เล่ม 1 หน้า 53)

สำนวนนี้กร่อนมาจาก เอาปูนหมายหัวมีความหมายว่า ผูกอาฆาต คาดโทษไว้ เชื่อแน่ว่าจะเป็นไปตามที่คาดหมายไว้ ประมาทหน้าว่าไม่มีทางจะเอาดีได้ (หน้า 109) ที่มาของสำนวนนี้ คือ การกินหมาก อันประกอบด้วย หมาก พลู และปูน สำนวนนี้สะท้อนวัฒนธรรมการกินหมาก

1.41 “ครูปูปลาเรียกตัวข้าพเจ้าเข้าพบ เอาน้ำเย็นเข้าลูบ ถามว่า...” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 1 หน้า 26)

ความหมายของสำนวนนี้ คือ ใช้คำพูดอ่อนหวานหวานล่อม (หน้า 109) โดยปกติคนเรามักจะไม่ชอบอาการร้อน หรือสิ่งที่ทำให้เกิดการร้อนหู ร้อนอก ร้อนใจ ควรจะพูดกันดี ๆ ด้วยถ้อยคำที่สุภาพนุ่มนวล ไม่กระ โขก โขกฮาจนระคายหู เหมือนอย่างเมื่อกำลังตกอยู่ในสภาพที่อากาศร้อนจนเหงื่อท่วมตัว มีคนเอาน้ำเย็นมาให้เราล้างหน้า หรือลูบเนื้อลูบตัวให้คลายร้อนลง เราก็จะสบายตัวและมีอารมณ์ที่ดีขึ้น กวรพูดจาก็เช่นเดียวกัน หากเรากำลังอยู่ในอารมณ์โกรธ แต่มีคนมาพูดกับเรา ด้วยวาจาที่ไพเราะ เราก็จะคลายความโกรธลง สำนวนนี้สะท้อนการอบรมสั่งสอนด้านการปฏิบัติตน

1.42 “ไปเอามะพร้าวห้าวมาขายสวนทำไม ที่บ้านคุณยายมีผู้มาสั่งทำบ่อย ๆ ...”
(ชีวิตนอกวัง เล่ม 5 หน้า 314)

สำนวนนี้มีความหมายว่า แสดงความรู้หรืออวดรู้กับผู้ที่รู้เรื่องดีกว่า(หน้า 109-110) ปกติเมืองไทยเป็นเมืองเกษตรกรรม ย่อมมีไม้ผล ไม้สวนครัว ปลูกอยู่ทุกบ้าน เช่น กลั้ว อ้อย มะพร้าว ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด พริก ฯลฯ ยิ่งเป็นสวนด้วยแล้วยิ่งต้องปลูกผลไม้ชนิดนั้น ๆ เป็นจำนวนมาก เช่น สวนทุเรียน สวนมะพร้าว การเอามะพร้าวไปขายในสวนมะพร้าวย่อมเสียเวลาเปล่า และต้องเสียแรงชนกลับอีก เพราะเจ้าของสวนไม่ซื้อ สำนวนนี้ สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมด้านความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพ

1.43 “ค่อยไปเถอะ ถ้าชีวิตในวังขายหมด คงจะได้พิมพ์แม่อย่าใจร้อนช้า ๆ ได้พริ้วสองเล่ม” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 3 หน้า 191)

ช้า ๆ ได้พริ้วสองเล่ม หมายความว่า ค่อย ๆ คิด ค่อย ๆ ทำ แล้วจะสำเร็จผล (หน้า 24) ที่มาของสำนวนนี้ คือ การตีโลหะ เช่น เหล็ก ให้กลายเป็นอาวุธ เช่น ดาบ มีด หรือเครื่องมือเครื่องใช้อย่างอื่น เช่น จอบ เสียม หรือ พร้า เป็นต้น การตีโลหะให้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ได้นั้น ต้องประกอบด้วยส่วนสำคัญหลายประการ เช่น คุณภาพของโลหะ ระดับของอุณหภูมิ ฝีมือของช่างผู้ตี และเวลา ซึ่งผู้ตีจะต้องมีความอดทนในการรอคอยจนกว่าทุกอย่างจะพร้อม ผลงานที่ผลิตออกมาจึงจะสวยงามตามความตั้งใจ สำนวนนี้สะท้อนวัฒนธรรมด้านสิ่งของเครื่องใช้ ซึ่งคนประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน

2. สำนวนที่ต้องศึกษาจากเอกสารอื่นซึ่งมีผู้รวบรวมและเผยแพร่

2.1 ไล่เดือนถูกจีเจ้า

“คำที่เราโง่ ไม่เข้าใจยังมีอีกเยอะ คุณวงศ์สินธุ์ถูกพระวิมาดาเชอกริ้วว่าทำกิริยาเหมือนไล่เดือนถูกจีเจ้า...” (ชีวิตในวังเล่ม 1 หน้า 80)

ขุนวิจิตรมาตรา (2543 : 422) ได้ให้ความหมายสำนวนนี้ว่า ดิ้นเร่า ๆ สำนวนนี้มาจากตกกุ้งตกปลา เวลาจะตกกุ้งตกปลา เรานิยมขูดเอาไล่เดือนมาทำเหยื่อตกเบ็ด ขูดได้แล้วเอาไล่ทะเลาเอาจีเจ้าโรย ไล่เดือนถูกจีเจ้าจะดิ้นเร่า ๆ แล้วก็ตาย คนดิ้นเร่า ๆ จึงพูดกันเป็นสำนวนว่าไล่เดือนถูกจีเจ้า สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมคือ ในสมัยก่อนคนตามชนบทจะมีวิถีชีวิตแบบพึ่งพิงธรรมชาติ อาศัยการเลี้ยงชีพจากสิ่งของที่มีตามธรรมชาติมาใช้ ตามชนบทบ้านเรือนก็จะเป็นสวนอยู่ติดกับแม่น้ำ อาศัยการตกปลาจับปลาเพื่อเลี้ยงชีพ โดยการหาเหยื่อก็จะไปขูดเอาไล่เดือนซึ่งมีโดยทั่วไปตามที่ซึ่งมีดินชั้น ๆ ไล่เดือนที่ขูดมาได้จะเอามา ชาวบ้านเอาจีเจ้ามากลุกตัวไล่เดือนเพื่อที่จะทำให้มันตายและนำไปทำเป็นเหยื่อปลา

2.2 บ้านเหลืองเมืองแตก

“เมื่อบ้านเมืองเกิดปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง เรียกว่า บ้านเหลืองเมืองแตก นายทิ้งวังเสด็จไปประทับต่างประเทศกันหมด...” (ชีวิตในวัง เล่ม 1 หน้า 179)

ขุนวิจิตรมาตรา (2543 : 542-543) ได้ให้ความหมายสำนวนใกล้เคียง บ้านเหลืองเมืองแตกคือบ้านแตกสาแหรกขาด คำ“สาแหรก”หมายถึง เครือญาติหรือญาติที่สืบสายกันเป็นชั้น ๆ เช่น “ผู้ดีแปดสาแหรก” หมายถึง ญาติที่นับทางบิดาและมารดาสูงศักดิ์ขึ้นไป 8 ชั้นคนไม่ขาดระยะ สำนวน “บ้านแตกสาแหรกขาด” หมายความว่าเกิดเรื่องทะเลาะวิวาทกันในบ้านรุนแรงระหว่างสามีภรรยาหรือญาติพี่น้องถึงกับตัดญาติขาดกัน สำนวนนี้ใช้เป็นเหตุการณ์เกิดขึ้นในบ้านเมืองร้ายแรง เช่น เกิดกบฏบราฆ่าฟันกัน หรือเกิดสงคราม ข้าศึกโจมตีบ้านเมืองแหลกยับเขยื้อนราษฎรหนีกระจัดกระจายไป

ในสำนวนบ้านเหลืองเมืองแตก คำว่า “เหลือง” เป็นคำที่นำมาใช้เพื่อให้สัมผัสคล้องจองกับคำว่า “เมือง” บ้านเหลืองเมืองแตกความหมายคล้ายกับสำนวนที่ว่า “บ้านแตกสาแหรกขาด” หรือ “บ้านแตก” “แตก” หมายถึง หัก แยกออกจากกัน คนไทยให้ความสำคัญกับบ้าน เพราะเป็นที่พักพิงทางกายและที่พักพิงทางใจ บ้านเป็นศูนย์รวมของครอบครัว พ่อ แม่ พี่ น้อง ญาติมิตร คนไทยให้ความสำคัญกับระบบเครือญาติ รักใคร่ปรองดองกัน ถ้าเกิดเรื่องทะเลาะกันภายในบ้านถึงกับตัดขาดกัน หรือเกิดเรื่องร้ายขึ้นภายในบ้านเมืองทำให้พลเมืองอยู่กันอย่างกระจัดกระจายก็เปรียบเสมือนไม่มีความรักความสามัคคีกันเหมือนเก่าที่เคยมีบ้าน มีเมือง เป็นศูนย์รวมของสมาชิกเครือญาติมีความรักความผูกพันกันก็ต้องแยกกันไปอยู่คนละทิศละทาง สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมไทยที่ให้ความสำคัญกับ “บ้าน” และให้ความหมายของบ้านเท่ากับเมืองตลอดจนเครือญาติ

2.3 เจ้าถ้อยหมอคความ

ท่านย่าว่า “พิลึก เด็กคนนี่เกิดมาเป็นเจ้าถ้อยหมอคความ ปากไม่ดีจะเชื่อหรือไม่ เชื่อกี่ไม่เห็นว่าจะทำลำบากหนักหนาอะไร...” (ชีวิตในวัง เล่ม 1 หน้า 245)

ขุนวิจิตรมาตรา (2543 : 270) ให้ความหมายสำนวนนี้ว่า ถ้อย คือ คำที่พูดออกมา เจ้าถ้อย หมายถึงมีโวหารอย่างเดียวกับผู้ที่เป็นหมอคความ สำนวน “เจ้าถ้อยหมอคความ” จึงหมายถึงตัวหมอคความเอง ทั้งหมายถึงคนที่พูดอะไร ๆ มีสำนวนโวหารมากก็ได้

สำนวนเดิมใช้ว่า “เจ้าถ้อยหมอคความ” ตรงกับสำนวนที่ใช้กันในปัจจุบันว่า “หัวหมอ” นี้ คงเป็นเพราะเป็นสำนวนที่สั้นและกระชับ พูดได้ง่ายกว่าสำนวน “เจ้าถ้อยหมอคความ”

ไซสิริ ปราโมช ณ อยุธยา (2524 : 175) ได้อธิบายคำว่า “หมอคความ” ไว้ดังนี้ คำว่า หมอคความ เป็นคำที่เราใช้เรียก คนที่รับว่าความ เป็นคำเรียกตัวบุคคลตามแบบชาวบ้าน

ในส่วนราชการใช้คำว่า ทนายความ ครั้นเมื่อออกใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้วคำว่า ทนายความและหมอความกลับเรียกและหมายความไปคนละอย่างทนายความนั้นหมายถึงผู้ว่าความ แทนตัวความ ส่วนคำว่าหมอความนั้นหมายถึงบุคคลผู้กระทำหน้าที่ในทางความอันมิใช่กระทำ โดยหน้าที่ราชการ จากคำอธิบายนี้ แสดงว่า “หมอความ” ก็คือทนายความนั่นเองและคนที่ เป็น “หมอความ” หรือ “ทนายความ” ก็ต้องเป็นที่พูดเก่งและรู้หลักกฎหมายอย่างดีจึงจะว่าความได้ บางคนไม่ได้เป็น “หมอความ” หรือ “ทนายความ” แต่ก็พูดเก่งและชอบอ้างหลักกฎหมายมาได้ถึงกับบุคคลอื่นอยู่เสมอเพื่อประโยชน์ของตน เราจึงมีสำนวนเรียกบุคคลประเภทนี้ว่า “เจ้าถ้อย หมอความ” ปัจจุบันนี้เรียกสั้น ๆ ว่า “หัวหมอ” คำว่า “หัว” หมายถึงความคิด ส่วนคำว่า “หมอ” ในที่นี้ก็คือหมอความ สำนวนนี้สะท้อนวัฒนธรรมด้านการประกอบอาชีพของคนไทย

2.4 ไอ้เอ๊วิหารราย

“...นี่ก็เกือบสองทุ่มแล้วบัญชียังจดไม่เสร็จ ด้วยท่านยามัวไอ้เอ๊วิหารราย บอกให้จดมั่งไม่บอกมั่ง” (ชีวิตในวัง เล่ม 1 หน้า 260)

นวนรรณ พันธุเมธา (2544:236) ได้ให้ความหมายสำนวนนี้ไว้ว่า มีความหมายเหมือนกับคำว่า ไอ้เอ๊ คือการกระทำการต่าง ๆ อย่างไม่เร่งรีบ เช่น คุณกัน ไอ้เอ๊จนดึก ถ่วงเวลา ยืดขาด ชักช้า

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของคนไทยคือ ความผูกพันกับศาสนา ชอบทำบุญ เข้าวัด ตักบาตรและฟังพระสวด ในสมัยก่อนชาวบ้านนิยมส่งกุลบุตรไปบรรพชา อุปสมบทเป็นสามเณร หรือ ภิกษุ เพื่อบวชเรียนหาความรู้ การท่องบทสวดก็จะมี การปฏิบัติเป็นประจำ โดยมานั่งสวดกันอยู่ที่ศาลาซึ่งสร้างเรียงรายกันอยู่รอบพระอุโบสถหรือพระวิหาร ทั้งนี้ในแต่ละวัดจะมีอุโบสถหรือวิหารอยู่เพียงอย่างละแห่งเท่านั้น แต่ศาลาที่เรียงรายอยู่รอบวิหารเหล่านั้น จะมีเป็นจำนวนมาก ภิกษุ สามเณรก็จะไปนั่งสวดมนต์อยู่บริเวณนั้น ครั้นนานเข้าเกิดความเมื่อยล้า หรือเบื่อหน่าย ทำนองที่ใช้ในการเปล่งเสียงออกมาที่ค่อนข้างยืดขาด ทำให้เกิดสำนวน ไอ้เอ๊ศาลาราย หรือ ไอ้เอ๊วิหารราย ซึ่งมีความหมายว่า การทำอะไรที่ชักช้า อืดอาด ยืดขาด

2.5 เลียงคำไม่ตกปาก

“ท่านย่าว่า เลียงคำไม่ตกปาก ถึงจะปฏิเสธยัง ใจก็ไม่เชื่อ เขาค้นหากัน รอบเรือน อยู่ในห้องแค่นี้ว่าไม่ได้ยินได้ปรึกษาโทษมาว่าจะให้ลงโทษอย่างไร” (ชีวิตในวัง เล่ม 2 หน้า 240)

ขุนวิจิตรมาตรา (2543 : 447) ได้ในความหมายสำนวนนี้ว่า ได้เพียงไม่หยุดปาก คือ ฝ่ายหนึ่งพูด อีกฝ่ายหนึ่งตอบ คอยโต้กันไปมา ไม่ปล่อยให้คำพูดตกถึงปาก คือ ฟันได้ทำนองเดียวกับเตะตะกร้อโต้กันไม่ให้เตะกร้อตกถึงดินได้

นวรรณ พันธุมธา (2544 : 323) ได้ให้ความหมายสำนวนนี้ว่า เถียงไม่หยุดปาก สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรม คือการสร้างบ้านโดยใช้วัสดุดิบจากธรรมชาติ พงนาอนุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2539 : 614) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ฟาก” คือไม้ไผ่ทำให้แบนสำหรับปูเป็นพื้นห้อง ; ฝั่ง, ข้าง ชาวบ้านทั่ว ๆ ไป มักจะสร้างบ้านแล้วใช้ฟากสำหรับปูเป็นพื้นห้อง จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้เกิดสำนวนเถียงคำไม่ตกฟาก คือ การที่พูดโต้เถียงกันไปมาเรื่อย ๆ ไม่หยุด หรือ ไม่ปล่อยให้คำพูดตกลงบนฟากหรือพื้นห้องนั่นเอง โดยที่คำพูดนี้ผู้ใหญ่มักจะใช้ว่ากล่าวเด็ก ๆ ที่เถียงผู้ใหญ่ ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอน ตักเตือน

2.6 แก่ตึกรี

“...รื้ออันหัดเล่นไฟตอง ไม่เล่นไฟเปล่า ยังแถมหัดกินเหล้าอีกด้วย ดิดทั้งไฟทั้งเหล้าหัวราน้ำ หัดแก่ตึกรีขึ้นทุกวัน” (ชีวิตในวัง เล่ม 2 หน้า 159)

ขุนวิจิตรมาตรา (2543 :92-93) ได้ให้ความหมายของคำว่า แก่ตึกรี ไว้ว่า แก่ตึกรี เป็นสำนวนที่ใช้กันมานานแล้ว คำว่า “ตึกรี” เป็นคำภาษาอังกฤษ Degree ซึ่งหมายถึง ส่วนผสมของเหล้าที่มีแอลกอฮอล์เป็นเชื้อมากหรือน้อย ถ้ามากก็ทำให้เหล้าออกฤทธิ์แรง ถ้าน้อยออกฤทธิ์อ่อน การใช้แอลกอฮอล์เป็นส่วนผสมของเหล้ามากหรือน้อยตามสัดส่วนเรียกว่าตึกรี “แก่” หรือ “อ่อน”

2.7 สาธิตาลิ้นทอง

“...เหมือนมีมันต์ลึงอยู่ในตัว ไม่ต้องไปเที่ยวเสาะหาสาธิตาลิ้นทองที่วัดไหนเลย” (ชีวิตในวัง เล่ม 2 หน้า 266)

ขุนวิจิตรมาตรา (2543 : 260) ได้ให้ความหมายของสำนวนนี้ไว้ว่า พูดไม่ติดขัด พูดดีชวนให้เกิดความเชื่อถือ โดยเปรียบเทียบกับนกสาธิตาที่สามารถฝึกให้หัดพูดได้และมีเสียงไพเราะ นกสาธิตาที่ได้รับการฝึกหัดให้พูดภาษามนุษย์ จะพูดด้วยเสียงไพเราะชวนฟัง เกิดเป็นสำนวน “สาธิตาลิ้นทอง” ในทางไสยศาสตร์มียันต์ ชนิดหนึ่งเรียกว่า “ยันต์สาธิตา” สำหรับลงตะกรุด มีคาถาว่า “สาธิตา กิ คาวิ คาวา เอหิ มะมะ” ตะกรุดนั้นบางทีทำด้วยทองแผ่นเล็ก ๆ สำหรับอมไว้ในปาก เรียกว่า “สาธิตาลิ้นทอง” อมแล้วพูดจาท่าให้เกิดความนิมรค์ใคร่นับถือ เป็นที่ชอบใจคนทั้งหญิงชาย ในบริบทนี้ “สาธิตาลิ้นทอง” เป็นคำนามหมายถึงแผ่นยันต์ทางไสยศาสตร์

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมด้านความเชื่อในไสยศาสตร์เครื่องรางของขลังต่าง ๆ ผู้ใดได้ครอบครองสิ่งเหล่านี้อยู่หากคิดหรือจะกระทำการใดก็จะสามารถทำได้ตามต้องการ เมื่อจะทำการใดก็จะเสาะแสวงหาสิ่งที่คิดว่าจะนำโชคมาให้ตน ทำสิ่งนั้นสำเร็จ

2.8 รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี

“โบราณท่านจึงว่า รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี เด็กสมัยก่อนจึงรู้เคารพ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตายาย” (ชีวิตในวังเล่ม 2 หน้า 270)

ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร (2536 : 117) ได้ให้ความหมายของสำนวนนี้ว่ารักสิ่งใด ก็ควรระมัดระวังสิ่งนั้นให้ดี อย่าปล่อยตามใจจนเคยตัว มิเช่นนั้นอาจจะต้องเสียใจภายหลัง

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมด้านอาชีพของคนไทย ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม มีวัวไว้ไถนา ผู้ที่เป็นเจ้าของก็ย่อมที่จะรักวัวของตนเป็นธรรมดาจึงต้องผูกถ่วงไว้กับหลักหรือโคนต้นไม้ เพื่อไม่ให้วัวเดินหนีไปและง่ายแก่การดูแลหาฟางหญ้ามาให้กิน

ไม่ปล่อยให้ออกหากินตามลำพัง ลูกก็เช่นเดียวกัน ลูกเปรียบเหมือนแก้วตา ดวงใจของพ่อแม่ ไม่ว่าจะลูกจะดีหรือร้าย พ่อแม่ก็ยังรักจึงต้องตีอบรม สั่งสอนเมื่อลูกคือ เพื่อให้ลูกเป็นคนดีไม่เกียจคร้าน ไม่เกเร

2.9 อาบเหงื่อต่างน้ำ

“นี่ถึงคำพระท่านสอนว่า ชีวิตคนเราควรให้ออกเหงื่อดีกว่าที่จะต้องออกเป็นน้ำตา” (ชีวิตในวังเล่ม 2 หน้า 273)

รัชณี ซอโสติกุล (2524 :62) ได้ให้ความหมายสำนวนนี้ว่า การทำงานหนักที่ต้องใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ ใช้กำลังเต็มที่

อาบเหงื่อ มีความหมายและการเปรียบเทียบที่คล้ายคลึงกัน คือ เวลาที่คนเรา ออกแรงมากหรือทำงานหนัก เหงื่อไหล โขมออกมาเต็มหน้า เต็มตัว เหมือนอาบด้วยน้ำ

ขุนวิจิตรมาตรา (2543 : 542) ได้ให้ความหมายสำนวนนี้ว่า ทำงานหนัก ทำงานด้วยใช้กำลังเต็มที่ ฯลฯ “อาบเหงื่อต่างน้ำ” แปลตามตัวคือ ใช้กำลังกายทำงานหนัก เหงื่อออก โขมตัวเหมือนอบน้ำ

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นการอบรมสั่งสอนด้านการปฏิบัติคน คนไทยมีความมานะพยายามต่อสู้งานหนัก และตรากตรำกับงานที่ต้องใช้กำลังแรงกายอย่างไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ด้วยความตั้งใจมานะไม่ย่อท้อ

2.10 ไล่เบี้ย

“ข้าพเจ้ากำลังแค้น คุณเอาไทยกับคุณวัฒนพันธุ์อยู่ด้วย เลขพาลไปไล่เบี้ยเอา กับ พี่เรณูว่า...” (ชีวิตในวังเล่ม 2 หน้า 286)

ขุนวิจิตรมาตรา (2543 : 290) ได้ให้ความหมายของสำนวนนี้ว่า ไล่เอาเบี้ยคือ เงินค่าปรับหรือค่าเสียหาย หรือกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพันดัดต่อไป

สำนวนนี้สะท้อนวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของคนสมัยก่อนซึ่งชาวบ้านมีฐานะทางการเงินไม่ดีแล้วต้องไปกู้ยืมเงินจากคนที่ฐานะกว่าและถูกทวงหนี้ในเวลาต่อมา หรือผู้ที่มีอำนาจมากกว่าก็จะได้เปรียบผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่า

2.11 ยอมแพ้ยกธงขาว

“...เป็นเช่นนี้ 3 ครั้ง 3 ครา เป็นอันยอมแพ้ยกธงขาว” (ชีวิตนอกวงเล่ม 1 หน้า 74)

ขุนวิจิตรมาตรา (2543 :453) ได้ให้ความหมายของสำนวนนี้ไว้ว่า การยอมแพ้ มุขของสำนวนนี้มาจากการทำสงคราม ฝ่ายใดยอมแพ้ก็จะยกธงขาวให้อีกฝ่ายหนึ่งรู้ เช่น อีเหนาว่า ‘ครั้นปลุกษาพร้อมกันทันใด ก็ให้ลครงไชยทุกทัพขัน ยกธงขาวขึ้นเป็นสำคัญ แล้วพากันเข้าไปในทันที’ ในเสภาขุนช้างขุนแผนว่า ‘ถึงยกทัพนับหมื่นเต็มพื้นภพ จะผูกผ้าพยนต์รับรับให้ฉาวไม่ทันล่วงราตรีให้หนีกราว กลัวจะยกธงขาวไม่ชิงไชย’ คำว่ายกธงขาวก็คือ ‘ยอมแพ้’ เลยเอามาพูดเป็นสำนวน ถ้าไม่สู้ หรือยอมแพ้ก็เรียกว่ายกธงขาว

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนไทยในสมัยโบราณที่มักจะมีการทำสงครามบ่อยครั้ง ในขณะที่ทำสงครามหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเกิดพลาดพลั้งหรือเสียทีจนไม่อาจสู้ได้ ก็จะยกธงขาวยอมแพ้เพื่อให้อีกฝ่ายรู้ จะได้ไม่ต้องเสียกำลังในการต่อสู้ต่อไป จะเห็นได้ว่าถึงแม้ในสงคราม แต่ถ้าฝ่ายใดยอมยกธงขาวแล้ว ฝ่ายที่ชนะก็ไม่ทำร้ายฝ่ายที่ยอมแพ้ แสดงให้เห็นถึงจิตใจเมตตาของคนที่จะไม่รังแกหรือทำร้ายบุคคลอื่นที่ยอมแพ้แก่ตน

2.12 ขนหน้าแข็งไม่ร่วง

“ท่านมีจิตเมตตาสูง ใครขโมยของท่าน แม้รู้ตัว ท่านก็ด่ามันส่ง แล้วไม่เอาความ ท่านว่ามันจน มันจึงขโมย ขโมยได้ขโมยไป ท่านขนหน้าแข็งไม่ร่วง” (ชีวิตนอกวง เล่ม 1 หน้า 82)

กาญจนาคพันธุ์ (2522 : 128) ได้ให้ความหมายว่า ไม่สนใจในสิ่งที่จะต้องเสียไป โดยเห็นว่าเป็นของเล็กน้อยสำหรับตน เช่น คนมั่งมีต้องเสียเงินหรือจะต้องจ่ายเงินหรืออะไรมากก็เห็นว่าเป็นของเล็กน้อยเหมือนกับไม่เสียเลย

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นการเปรียบเทียบชีวิตความเป็นอยู่กับส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย คือขนหน้าแข็งซึ่งมีจำนวนมากมายก็เปรียบเสมือนเงินทองที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ บางคนแสวงหามาได้มาก ฐานะร่ำรวย จนถึงขั้นมหาเศรษฐี

2.13 หวานอมขมกลืน

“นี่เรटकอยู่ในที่นี้้งต้องง้อองนก็ต้องหวานอมขมกลืนย้งี้แหละ แล้วท่านก็เคยเป็นคนใหญ่คนโตในราชการมา เราจะพูดอะไรล่วงเกินก็ไม่สมควร...” (ชีวิตนอกวงเล่ม 2 หน้า 43)

ขุนวิจิตรมาตรา (2543 : 450) ได้ให้ความหมายของสำนวนนี้ว่า “ดีหรือไม่ดี พอใจหรือไม่พอใจก็สู้นี้้งทนเอา ตกอยู่ในฐานะที่ต้องยอมรับเอาไม่ว่าดีหรือร้าย”

เพ็ญแข วัจนสุนทร (2523 : 119) ได้ให้ความหมายของสำนวนนี้ว่า “ดีหรือไม่ดี พอใจหรือไม่พอใจก็สู้นี้้งสู้ทนเอาไว้”

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมเรื่องความเกรงใจ ความมีมารยาทและความอดทนอดกลั้นของคนไทย คนไทยมักจะรู้ฐานะของตนไม่อาจเอื้อมในสิ่งที่สูงศักดิ์ยอมรับสภาพของตัวเองโดยดีและที่สำคัญคือมักจะมีความเกรงใจคนอื่นจะไม่ร้องขอให้คนอื่นทำอะไรเพื่อตนเมื่อมีอะไรที่เกินเลยก็จะเก็บไว้ในใจ จะไม่มีการขัดแย้งให้เกิดความรุนแรงโดยไม่จำเป็น จากคำนิยามเหล่านี้จึงผูกคำขึ้นโดยใช้คำที่ตรงข้ามกัน คือ หวาน ขม, อม กลืน ตามความนิยมที่มักใช้คำคล้องจองมาผูกคำขึ้น โดยเทียบกับยาการรักษาโรคซึ่งมีทั้งรสหวานและขม เปรียบเทียบความ “หวาน” กับสิ่งที่พอใจเมื่ออมเอาไว้ก็นำความสุขใจมาให้ส่วนความ “ขม” ถ้าอมเอาไว้ก็นำความทุกข์มาให้สูรับกลืนเข้าไว้ไม่บ่นท้วงเพื่อรักษาโรคของตัวเองและรักษาน้ำใจของคนที่ดีขามาให้กิน

2.14 เก็บหอมรอมริบ

“ก็เริ่มพยายามเก็บหอมรอมริบ ค่อยรู้จักการประหยัด”(ชีวิตนอกวง เล่ม 2 หน้า 56)

ขุนวิจิตรมาตรา (2543 :83) ได้ให้ความหมายสำนวนนี้ว่า เก็บรวบรวมรักษาไว้ให้คงอยู่สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมเกี่ยวกับการใช้จ่ายเงิน ซึ่งเป็นการใช้จ่ายอย่างประหยัดอดออม รู้จักเก็บเงินไว้สำหรับใช้จ่ายในคราวจำเป็นภายหลัง

2.15 หัวขี้เลื่อย

“คุณหญิงระเบียบพูดน่าฟังนัก เข้าใจง่ายชัดเจน อธิบายแจ่มแจ้ง แต่หัวขี้เลื่อยอย่างข้าพเจ้าจำมาได้ไม่หมด จำได้แต่หัวข้อใหญ่ ๆ” (ชีวิตนอกวงเล่ม 3 หน้า 31)

นิคม เขาลาด (2537 : 1155) ได้ให้ความหมายสำนวนนี้ว่า หัวทึบ สมองทึบ ปัญญาทึบ หรืออับปัญญา คิดอะไรเองไม่เป็น เรียกว่าโง่ไม่เป็นประสีประสาหรือโง่ง หัวขี้เลื่อยถ้อยคำนี้เป็นสำนวนกระทบกระทั่ง สำนวนที่ผูกขึ้นด้วยคำว่าหัวมีอยู่หลายสำนวนมักมี

ความหมายถึง ความคิดหรือสติปัญญา ซึ่งโดยปกติคนเราจะใช้หัวหรือสติปัญญาในการคิด แต่ถ้าหากคิดไม่ออก

ใช้การไม่ได้เขาก็เปรียบเหมือนหัวขี้เลื่อย เพราะขี้เลื่อยเป็นสิ่งที่เหลือใช้และมักจะไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้อีก

สำนวน“หัวขี้เลื่อย” สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมในสมัยก่อนที่คนไทยมักจะใช้ไม้เป็นส่วนประกอบในการประดิษฐ์งานหัตถกรรมหรือศิลปะ และในการเลื่อยไม้ก็จะเหลือขี้เลื่อยที่จะไม่นำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นอีก

2.16 ไล่แห่ง

“พ่อเขาไม่มีอารมณ์จะทำงานไซ้ไหมล่ะถึงไล่แห่ง สมน้ำหน้า...” (ชีวิตนอกวง เล่ม 3 หน้า 98)

ขุนวิจิตรมาตรา (2543 : 605) ได้ให้ความหมายสำนวนนี้ว่า ขากจน ไม่มีอะไรกิน เลี้ยงตัวไม่ได้ ฯลฯ “ไล่แห่ง” หมายถึง ถ้าไล่ไม่มีอาหารหล่อเลี้ยง

สำนวนนี้เป็นการเปรียบเทียบโดยนำไปเปรียบกับส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย คือ คนที่ขากจนไม่มีอาหารเลี้ยงชีวิตทำให้ร่างกายผอมแห้งเหมือนกับภายในลำไส้ไม่มีอะไรมาหล่อเลี้ยง มักใช้สำนวน “ไล่แห่ง” กับคนที่มัวชีพเป็นศิลปิน เพราะมักถูกมองว่าเป็นอาชีพที่ไม่มี ความมั่นคง ไม่เป็นหลักเป็นฐาน

2.17 หมาเห่าใบตองแห้ง

“ข้าพเจ้าไม่สนใจ นึกเสียวหมาเห่าใบตองแห้ง ให้มันรู้เสียบ้างว่าคนที่เขาไม่กลัว มันก็ยังมิ (ชีวิตนอกวง เล่ม 3 หน้า 38)

ขุนวิจิตรมาตรา (2543 : 108) ได้ให้ความหมายสำนวนนี้ว่า พูดอะอะเป็นทีว่า เก่งกล้าไปกระนั้นเองสามารถทำอะไรได้ ใบตองแห้งคือใบตองกล้วยที่ตายแห้งติดอยู่กับต้นเวลาลมพัดจะเสียดสีกันเป็นเสียงดังแกรกราก หมาได้ยินเสียงมักจะเห่าเลยเกิดเป็นคำพูด “หมาเห่าใบตองแห้ง” เป็นสำนวนที่ใช้หมายความว่า พูดอะอะ เสียงดัง โอ้อวด

2.18 “มือเป็นผักถั่ว” หรือ “รับไหวมือเป็นผักถั่ว”

“ตรงข้ามกับคนที่โรงละคร ล้วนมีแต่ผู้สูงอายุเป็นแฟนหนังสือข้าพเจ้าเกือบครึ่งโรง ไปโรงละครคอยแต่รับไหวมือเป็นผักถั่วทุกครั้ง” (ชีวิตนอกวง เล่ม 3 หน้า 176)

ใจสิริ ปราโมช ณ อยุธยา(2534 : 128) ได้อธิบายความหมายของ “มือเป็นผักถั่ว”ไว้ว่า เป็นการใช้มือแสดงความนอบน้อม มืออ่อน ชอบไหว้คนเสมอ หรือ การแสดงความอ่อนน้อม อ้อนวอนหรือขอร้องโดยยกมือไหว้ ต่อมาได้มีผู้นำสำนวน “มือเป็นผักถั่ว” มาใช้กับการยกมือ

ออกเสียงในสภาผู้แทนราษฎร ใช้เรียกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ยกมือออกเสียงสนับสนุนแต่ไม่แสดงความคิดเห็น เป็นสำนวนที่ใช้ในเชิงตำหนิว่า ไม่มีความคิดเห็นของตน

2.19 ขึ้นคาน

“จะเป็นยังไง ก็เป็นคินะซี หาได้พร้อมยั้งจะเอายังไงก็อายุมากแล้วจะอยู่ให้
ขึ้นคานหรือยังง” (ชีวิตนอกวง เล่ม 7 หน้า 161)

ขุนวิจิตรมาตรา(2543 :159 -160)ได้ให้ความหมายสำนวนนี้ว่า ขึ้นคานเป็น
สำนวนมาจากเรือ สมัยโบราณเรือเป็นยานพาหนะสำคัญของคนไทย เมื่อเรือเช่าอยู่ในน้ำทะเลใครน้ำ
จับบ้าง เปรียงกินบ้าง ชำรุดเพราะเหตุอื่นบ้าง ก็ต้องเอาขึ้นบกเพื่อซ่อมแซม ดอกหมัน ยาชัน ทาน้ำ
มัน ฯลฯ ต้องทำที่รองรับเรียกว่า คาน เรืออยู่บนคานจึงเรียกว่า “ขึ้นคาน” เรือลำใดที่ไม่ใช้ก็เอาขึ้น
คานไว้ ไม่ปล่อยให้แห้งน้ำ เมื่อเป็นสำนวน หมายถึง การเลิกร่างอยู่โดดเดี่ยว ส่วนมากมักใช้กับ
ผู้หญิงที่มีสามีเลิกร่าง ต้องอยู่คนเดียวหรือใช้กับผู้หญิงที่ไม่มีโอกาสหาคู่ได้เหมาะสม เช่น มีฐานะ
สูง ไม่มีชายใดกล้าเข้าไปเกี่ยวข้อง หรือมีอายุมากแล้วไม่คิดหาคู่

สำนวนนี้สะท้อนวัฒนธรรมด้านความเป็นอยู่ของคนไทยในอดีตที่ใช้เรือเป็น
พาหนะในการเดินทาง

2.20 จองทองพองขน

“ข้อที่จะไม่ยกทรัพย์สินสมบัติให้เป็นมรดกนั้น มิใช่อวดดีจองทองพองขน แต่
ขอลดด้วยความจริงใจว่า...” (ชีวิตในวังเล่ม 2 หน้า 208)

นิคม เขาลาด(2537 : 743) อธิบายสำนวนนี้ว่า ที่มา น่าจะมาจากลักษณะ
อาการและพฤติกรรมของลิง คำว่า “พองขน” หมายถึง ผยอง หรือ ลำพองตน ทำนองไม่ยอมก้มหัว
ให้ หรือไม่ยอมรับ ทั้งสำนวนจึงมีความหมายว่า อวดดีถือดี หยิ่งและจองทอง หรือ ถือดีอย่าง
สำคัญตนผิด คืออวดลำพองหรือผยองตนชนิดดูหมิ่นผู้อื่น

สำนวนนี้เปรียบเทียบอาการของลิงกับอาการของคนที่อวดดี คิดว่าตนเอง
สำคัญแล้วเย่อหยิ่ง เชิดหน้า เช่นเดียวกับคนเมื่อเป็นคนที่ไม่มียศไม่มีฐานะ จะปฏิบัติตนเหมือนคน
ทั่วไป แต่เมื่อมีหน้ามีตา มียศสูง มีฐานะดีก็มักจะสำคัญตนผิด คิดว่าทุกคนจะต้องตกอยู่ในอำนาจ
ของตน พยายามอวดตนแล้วข่มผู้อื่น หยิ่งเชิดหน้า ไม่มองบุคคลที่ต่ำกว่าตน หรืออีกประการหนึ่ง
บางคนนั้นมีผู้ใหญ่ คอยสนับสนุน ทำให้มีหน้ามีตาในสังคม ก็จะลำพองตนลืมนำที่ได้คืออยู่ทุกวันนี้
เป็นเพราะมีผู้มีพระคุณคอยช่วยเหลือเกื้อหนุนขึ้นมา มักทำเป็นเย่อหยิ่งลบหลู่ผู้มีพระคุณ

2.21 ตายดาบหน้า

“...ไม่มีบ้านคนสักหลังที่จะเข้าไปขอน้ำกินได้ ต้องทั้งอดและทั้งทนไปตายเอาดาบหน้า” (ชีวิตนอกวง เล่ม 2 หน้า 72)

ขุนวิจิตรมาตรา(2543 : 418) ได้ให้ความหมายสำนวนนี้ว่า คิดมานะไปสู่กับเคราะห์กรรมเอาข้างหน้า สำนวนนี้เข้าใจว่าจะมาจากการต่อสู้ในสนามรบซึ่งนักรบจะต้องก้าวหน้าเสมอ คือเมื่อจะตายก็ไปตายเอาข้างหน้าไม่มีย่อท้อถอยหลัง

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมด้านความรักชาติ ในยามบ้านเมืองเกิดศึกสงครามคนไทยก็พร้อมที่จะพลีชีพเพื่อตอบแทนแผ่นดินเกิดในสนามรบ อีกในแง่หนึ่ง สำนวนนี้แสดงให้เห็นว่าคนไทยมีความเชื่อในเรื่องของเคราะห์กรรมจึงกล้าที่จะยอมรับผลกรรมที่จะเกิดขึ้น

2.22 โง่งเง่าเป็นเต่าล้านปี

“...พาเอาเพื่อนบ้านฉิบหายไปด้วย ถึงถ่านแพงก็ขยงอมใช้ถ่าน ใครจะว่าเกิดผิดสมัย โง่งเง่าเป็นเต่าล้านปีก็ให้ว่าไป” (ชีวิตนอกวง เล่ม 3 หน้า 257)

สำนวนนี้น่าจะตรงกับ โง่งเง่าเต่าคู่ที่ขุนวิจิตรมาตรา (2543 : 137) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เง่าเป็นคำไทยเหนือแปลว่าโง่ เช่น คนเง่า คือ คนโง่ เง่าจริง คือ โง่จริง เง่าแท้ คือ โง่แท้ ส่วนเต่าซึ่งตามนิทานว่าโง่ คู่เป็นสัตว์รูปร่างคล้ายหนู เข้าใจว่าเป็นสัตว์ที่โง่เหมือนกัน

โง่งเง่าเต่าคู่” จึงมีความหมายว่า “โง่ที่สุด” สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นการเปรียบเทียบชีวิตคนกับพฤติกรรมของสัตว์

2.23 ตายทั้งเป็น

“...ไม่ว่างานหนักงานเบาไม่เคยหลีกหนีบิดพลิ้ว ควรเอาเข้ามาคิดหักกับความไม่ดีเพียงเล็กน้อย ไม่ตายจริง ๆ ก็เหมือนตายทั้งเป็น” (ชีวิตในวังเล่ม 2 หน้า 209)

สำนวนนี้น่าจะมีความหมายตรงกับ ตคนรกทั้งเป็นที่ขุนวิจิตรมาตรา (2543 : 340) ได้ให้ความหมายสำนวนนี้ว่า ลำบากแสนสาหัส

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมด้านความเชื่อเรื่องความดีและความชั่ว ผู้ที่กระทำแต่ความดีจะได้ขึ้นสวรรค์ ส่วนคนกระทำชั่วจะตกนรก ซึ่งเชื่อกันว่า ในนรกเป็นดินแดนแห่งความทุกข์ทรมาน ผู้ใดกระทำเช่นไรก็จะได้รับผลกรรมเช่นนั้น สำนวนนี้ได้บอกถึงการมีชีวิตอยู่อย่างลำบากและทุกข์ทรมานเหมือนกับคนที่ตายไปแล้วชดใช้กรรมอยู่ในนรก

2.24 ออกปากบอกแขกช่วยแบกหาม

“ เมื่อเกิดการลูกเท่าไรรู้ก็ลูกไม่ขึ้น ขยับขยายหลายท่าทางก็ลูกไม่ได้ต้องออกปากบอกแขกช่วยแบกหาม ข้าพเจ้ากับเพื่อนอีกคนช่วยกันถอดแขนคนละข้าง...” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 1 หน้า 124)

สำนวนนี้น่าจะตรงกับสำนวน ลงแขก ที่ขุนวิจิตรมาตรา (2543 : 489) ได้ให้ความหมายว่า หมายถึง ขอแรงคนให้ช่วยทำงาน สำนวนนี้ใช้สำหรับงานอะไรก็ได้ แต่ที่ใช้กันส่วนมากเป็นทำนาเกี่ยวข้าว คือข้าวในนาสุก เกี่ยวล้าพังไม่ไหว ก็ขอแรงกันและผลัดกันเข้ามาช่วยเรา เราก็ช่วยเขาเป็นธรรมเนียมเรียกว่า “ลงแขก”

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทยในสมัยก่อนมีความสามัคคีกันภายในหมู่บ้านและเห็นถึงอาชีพการงานว่าเป็นอาชีพหลักของชาวไทยแต่สังคมปัจจุบันสำนวนลงแขกใช้กับความหมายไม่ดีกับการกระทำชำเราเพศหญิง โดยเฉพาะชายมากกว่าจำนวนหนึ่งคนขึ้นไป

2.25 ดอกเห็ด

“ บ้าที่สุด อย่าเลี้ยงเลย อนาคตจริง ๆ กว๊วยเตี้ยวาดหน้า กินที่ไหนก็ได้ มีขายทั่วไปเป็นดอกเห็ด ทุเรศ” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 1 หน้า 324)

สำนวนนี้น่าจะตรงกับสำนวนที่ว่าบานเป็นดอกเห็ดหน้าฝนหรือเห็ดหน้าฝนที่ขุนวิจิตรมาตรา (2543 : 644) ได้ให้ความหมายของคำว่า เห็ดหน้าฝนว่าตื่นหรือเห่อทำอะไรเอาอย่างกันให้เกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน สำนวนนี้อาจเห็ดมาเปรียบ เพราะในฤดูฝนเมื่อฝนตกเห็ดก็งอกขึ้นสะพรั่ง บางทีพูดว่า “เห็ด” คำเดียวก็เข้าใจ

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นว่า เมืองไทยมีความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากเห็ดเป็นพืชที่พบเห็นได้ง่าย อาจขึ้นอยู่ตามโคนต้นไม้หรือตามที่ที่มีความชื้นสูง โดยเฉพาะในฤดูฝนเห็ดจะขยายพันธุ์อย่างรวดเร็วจึงนำมาใช้เปรียบเทียบเป็นสำนวนดังกล่าว

2.26 ไม่เอาถ่าน

“...ด้วยข้าพเจ้าเป็นคนที่โบราณท่านเรียกว่า คนไม่เอาถ่าน หลบหนีการงานทุกชนิดที่หลบได้เพราะกลัวทำเป็น” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 1 หน้า 13)

ขุนวิจิตรมาตรา (2543 : 446) ได้ให้ความหมายสำนวนนี้ไว้ว่าเป็นสำนวนมาจากการเล่นแร่แปรธาตุ ซึ่งนิยมทำกันในสมัยโบราณคือทำแร่อื่น ๆ ให้เป็นทอง วิธีทำก็คือตั้งเตาถลุงแร่ ใช้ถ่านอย่างดีเป็นเชื้อไฟมียาใส่ให้แร่นั้นกลายเป็นทอง แร่บางอย่างถลุงยากใช้ถ่านเผาเท่าใด ก็ไม่ละลาย เกิดเป็นสำนวนพูดว่า ไม่เอาถ่าน

สำนวนนี้มีความหมายว่าเหลวไหลไม่เอาใจใส่ในการที่จะทำตัวให้ดี ไม่คิดทำตัวให้เป็นหลักฐาน คำว่า “ถ่าน” มีบางท่านเข้าใจว่าอาจจะเพี้ยนมาจาก “ฐาน” คือ “ฐานะ” ไม่เอาถ่านก็คือ ไม่คิดตั้งตัวให้มีฐานะ

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นความเชื่อของคนในสมัยก่อนนิยมไปซุกแร่กันแล้วนำมาถูให้เป็นทอง และนำมาเปรียบเทียบระหว่างลักษณะการถูแร่ซึ่งบางชนิดหลอมละลายยากกับลักษณะพฤติกรรมของคน

2.27 ลอยชาย

“บ่าย 3 โมงครึ่ง มองไปแต่ไกลเห็นคุณนิยมเดิน เอ้อระเหยลอยชาย สบายใจ มาอย่างช้า ๆ แบบถึงก็ช่าง ไม่ถึงก็ช่าง” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 3 หน้า 222)

ขุนวิจิตรมาตรา (2543 : 501) ได้ให้ความหมายของสำนวน ลอยชาย ไว้ว่า ทำตามสบายใจ ทำตามชอบใจ ทำอย่างเป็นอิสระ มูลของสำนวนมาจากการนุ่งผ้า ในสมัยโบราณ การนุ่งผ้ามี 2 ลักษณะ คือ การนุ่งม้วนโจงกระเบน ซึ่งเป็นวิธีการนุ่งผ้าที่สุภาพ เรียบร้อย เหมาะแก่กาลเทศะ ส่วนอีกลักษณะหนึ่งเรียกว่า การนุ่งผ้าแบบลอยชาย คือ การนุ่งแบบปล่อยชายผ้าไม่ม้วนโจงกระเบน เป็นวิธีนุ่งผ้าที่เหมาะสมสำหรับอยู่บ้านไม่สมควรนุ่งออกไปนอกบ้านหรือเข้าพบผู้ใหญ่ แต่มีบางกลุ่มคนที่ไม่สนใจยังมีการนุ่งผ้าลอยชายเข้าพบผู้ใหญ่ จึงกลายมาเป็นสำนวนหมายถึงทำตามสบายใจ ในปัจจุบัน

2.28 หน้าตั้ง

“น้องยาหน้าตั้งขึ้นมาทันที เม้มริมฝีปากแน่น ตอบเสียงแข็งมาว่า...” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 7 หน้า 165)

สำนวน หน้าตั้ง มีความหมายคล้ายคลึงกับสำนวน ผูกคิ้วนี้ว่าหน้าที่ขุนวิจิตรมาตรา(2543 :372) ได้ให้ความหมายของคำว่า ผูกคิ้วนี้ว่าหน้า เป็นสำนวนหมายความที่ไม่พอใจ “ผูกคิ้ว” คือทำคิ้วขมวด “นี้ว่าหน้า” คือ ทำหน้าตั้ง เป็นการแสดงความไม่พอใจ ไม่ชอบใจ

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นพฤติกรรมทางร่างกายของมนุษย์ปุถุชนว่าเมื่อเกิดภาวะอารมณ์ไม่พอใจ ไม่ชอบใจ จะแสดงอาการชักสีหน้า ขมวดคิ้ว ซึ่งแสดงถึงอารมณ์ไม่พอใจต่อการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่ง

2.29 นักเลงหัวไม้

“แหม...พี่ว่ายังเป็นนักเลงหัวไม้จั้นแหละ ทำเรื่องว่างเสรีก็เลยมาตากลมให้หายเหนียว...” (ชีวิตในวัง เล่ม1 หน้า 20)

นักเลง มีหลายความหมาย ความหมายที่หนึ่งคือ ผู้กะกะระราน ความหมายที่สองคือ นักเล่นหรือผู้ฝึกฝึในสิ่งหนึ่ง เช่นนักเลงหนังสือ นักเลงกลอน นักเลงพนัน เป็นต้น ดังนี้

นักเลงหัวไม้ น่าจะหมายถึง หัวโจกหรือใหญ่โต เช่น นักเลงหัวไม้ประจำหมู่บ้าน มีความหมายว่า นักเลงโตประจำหมู่บ้าน

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมด้านระบบค้ำจุน ระบบอุปถัมภ์มีการช่วยเหลือกันในหมู่บ้าน นักเลงโต ในอดีต อาจเป็นกำนันผู้ใหญ่บ้านหรือผู้มีตำแหน่งในหมู่บ้าน นอกจากนี้ ยังสะท้อนถึงระบบศักดินาไทยในอดีต ปัจจุบันนักเลงหัวไม้จะเข้าไปในทางความหมายผู้กะกะระราน

2.30 กลัวหัวหด

“เท่าที่ทรงสั่งมา ข้าพเจ้าก็กลัวหัวหดเข็ดหลาบไปจนตาย ต่อไปใครมีเรื่องกันจะไม่เข้าไปวุ่นวายด้วยเป็นเด็ดขาด...” (ชีวิตในวังเล่ม 2 หน้า 145)

นววรรณ พันธุมเมธา (2544 : 64) ได้ให้ความหมายสำนวนนี้ว่า รู้สึกว่าจะมีภัยหรือเป็นภัย

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นการเปรียบเทียบพฤติกรรมของคนที่เลียนแบบพฤติกรรมของสัตว์คือ เต่า หรือตะพาบเมื่อมีภัยมาถึงตัวจะหดหัวไว้ในกระดอง เพราะกระดองของเต่าหรือตะพาบแข็งใช้เป็นเกราะป้องกันอันตรายได้ แต่หัวของมันไม่มีอะไรหุ้มจึงต้องหาสิ่งกำบังจากอันตราย เปรียบได้กับบุคคลเมื่อกลัวอันตรายจะหลบเลี่ยงหาที่พึ่งพาอาศัย

2.31 ผ้าผ่อนท่อนสไบ

“...ข้าหลวงเรือนนอกต่างก็เอาผลไม้ต่างประเทศบ้างในประเทศบ้าง ที่เป็นของแพงหายาก เป็นผ้าผ่อนท่อนสไบ น้ำหอมต่างประเทศ ต่างขนมาทุกรายทรงรับไม่หวัดไม่ไหว” (ชีวิตในวังเล่ม 1 หน้า 300)

ประเทือง คล้ายสุบรรณ (2534 : 135) ได้อธิบายสำนวนนี้ว่า หมายถึง เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมไทย คือ วัฒนธรรมการแต่งกายของคนไทยสมัยก่อนสไบเป็นเครื่องนุ่งห่มท่อนบน ส่วนท่อนล่างเป็นผ้าถุง ผ้าโจกกระเบน ลักษณะเนื้อผ้าและความประณีตวิจิตรบรรจงในการตัดเย็บสะท้อนถึงการแบ่งชนชั้นได้ บุคคลชนชั้นสูงเช่น พระมหากษัตริย์ ขุนนาง จะนุ่งห่มผ้าที่มีคุณภาพดีเป็นพิเศษ บางยุคสมัยจะมีการนำผ้าและคนตัดเย็บมาจากต่างชาติ ชนชั้นรองลงมาจะแต่งกายตามฐานะ อย่างไรก็ตามคนไทยมีนิสัยชอบความไพเราะสวยงาม เลือกสรรคำที่มีความหมายในทางที่ดี โดยส่วนหนึ่งนำคำมาจากชีวิตประจำวัน จึงมักพูดจา

ให้ถ้อยคำมีสัมผัสคล้องจองกันเพื่อให้เกิดความไพเราะ ผู้ฟังเกิดความประทับใจ และจดจำได้ง่าย ดังจะเห็นได้จากสำนวน “ผ้าผ่อนท่อนสไบ” ใช้ถ้อยคำคล้องจอง เล่นเสียงเล่นคำภายในวรรค โดยสัมผัสพยัญชนะคือ ผ้ากับผ่อนและสัมผัสสระคือ ผ่อนกับท่อน

2.32 ไฟลามทุ่ง

“ ไม่นึกเลยว่าตะล่อมจะทำตัวเป็นไฟลามทุ่ง รีบพากันกลับไปก่อนเร็ว ไปรออยู่ที่ท่าหน้า พี่หล่อ...” (ชีวิตในวัง เล่ม 2 หน้า 212)

นิคม เขาลาด (2536 : 561 – 562) ได้อธิบายสำนวนนี้ว่า หมายถึงเรื่องเลวร้ายต่าง ๆ ที่ขยายหรือแพร่กระจายอย่างรวดเร็ว

2.33 คนต้องธรรมเนียม

“แม่เข้มก็ไช่ย่อย อาการที่แถมแสดงออกมาเวลาแถมทำแต่ละครั้ง ท่านย่าเห็นบ่อย ๆ ท่านเรียกว่า “คนต้องธรรมเนียม” (ชีวิตในวังเล่ม 2 หน้า 249)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2539 : 414) สารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2524 : 9087) และสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ (2542 : 354) ได้อธิบายสำนวนนี้ในทำนองเดียวกันว่า เป็นคำที่ใช้เรียกคนที่มีอาการเซื่องซึม ง่วงเหงาหาวนอน อยู่เสมอ

ไม่ค่อยเต็มเต็ง มีอาการบ้าคลั่ง สาเหตุมาจากการถูกของจัญไร ซึ่งคำว่า “ธรรมเนียม” นี้ตามรูปคำแปลว่า เสนียด จัญไร หมายถึง อุบาทว์ คือ ความอัปรีชัญไร หรืออันตรายซึ่งเกิดขึ้นเป็นलगบอกเหตุร้ายดีที่จะให้ได้รับวิบัติตามความเชื่อถือที่มีมาแต่สมัยโบราณ

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมไทยในด้านของความเชื่อที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์เป็นความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ หรือสิ่งที่ผิดจากธรรมชาติที่ควรเป็น โดยเชื่อว่าผู้ที่ประสบเหตุการณ์เหล่านี้จะต้องธรรมเนียมต้องพบกับเหตุการณ์ที่เลวร้ายหรือเป็นภัย จึงควรหาทางแก้ไขล่วงหน้า มิเช่นนั้นจะเป็นคนต้องธรรมเนียมที่มีอาการผิดไปจากปกติ ซึ่งเป็นความเชื่อที่เล่าสืบต่อกันมาตั้งแต่โบราณ

ในสมัยก่อนเทคโนโลยียังไม่เจริญก้าวหน้า ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นจึงเป็นสิ่งที่แปลกและไม่สามารถอธิบายได้ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร ด้วยความกลัวประกอบกับขณะที่เกิดปรากฏการณ์อาจมีคนไม่สบายหรือผิดปกติไป จึงทำให้คนในสมัยนั้นเชื่อถือและเล่าสืบต่อกันมาว่า ถ้าเกิดเหตุการณ์ทางธรรมชาติที่ไม่ดีขึ้นผู้ที่ประสบกับเหตุการณ์เหล่านี้จึงถูกเปรียบเทียบว่าเป็น “คนต้องธรรมเนียม”

2.34 ถูกลอยแพ

“ข้าพเจ้าจบมัธยมปีที่ 6 ไม่ทันไร ก็เปลี่ยนการปกครองคนในวังสวนสุนันทา เหมือนถูกลอยแพ ต่างคนต่างไป ตามกำลังของตัว...” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 1 หน้า 13)

เชิรชัย เอี่ยมวรเมธ (2544 : 1000) ให้ความหมายว่า ปล่อยให้เปลลอยไป การทิ้งไม่เอาธุระด้วยถูกประชาชนลอยแพ หรือเลิกจ้างถูกลอยแพ เช่นเดียวกับ บุญศิริ สุวรรณเพชร (2546 : 154) กล่าวว่า ปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรมทั้งหมด ไม่ได้ให้ความช่วยเหลือทั้งพวก เช่น โรงงานลอยแพคนงานกว่าพันคน

สำนวนนี้มาจากวรรณคดีเรื่อง กากีคำกลอน ในตอนที่ท้าวพรหมหัตถ์ มีหลักฐานแน่ชัดว่า นางกากี เป็นชู้กับ พญาครุฑ และคนธรรพ์ ท้าวพรหมหัตถ์จึงจับไล่นางกากีออกจากเมืองด้วยการ ลอยแพนางออกไปในทะเล โดยไม่ใส่ใจว่านางจะเป็นตายร้ายได้อย่างไร

ปัจจุบัน สำนวนนี้ใช้เปรียบเทียบกับพฤติกรรมของมนุษย์จากการทำงานร่วมกันของคนส่วนใหญ่ เมื่อเมินเฉยไม่ใส่ใจบุคคลบางคน บุคคลที่ถูกกระทำการเช่นนี้ เรียกว่า “ ถูกลอยแพ”

2.35 หน้าอินทร์หน้าพรหม

“...ความอิสระที่คอยมานาน ต่อแต่นี้ไปจะไม่กลัวเกรงใคร ไม่อยู่ใต้อำนาจของใครไม่ว่าหน้าอินทร์หน้าพรหม” (ชีวิตนอกวังเล่ม 1 หน้า 13)

ข้อมูลออนไลน์เรื่องหน้าอินทร์หน้าพรหม (ม.ป.ป) ได้ให้ความหมายสำนวนนี้ว่า ไม่สนใจว่าใครเป็นอะไรมาจากไหน

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมด้านความเชื่อที่รับมาจากศาสนาพราหมณ์ มาผสมผสานกับวัฒนธรรมไทย

2.36 ขาแข็งเป็นตะเกียบ

“ ข้าพเจ้างานมากจริง ๆ แม่ครัวกับนิจอยู่ในครัวก็แทบลื่นห้อย เด็กละออร์รับ ไขว้กันไปวิ่งมาจนขาแข็งเป็นตะเกียบ” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 1 หน้า 85)

มานิต มานิตเจริญ (2519 : 154) ได้อธิบายสำนวนนี้ว่า ขาแข็ง (เป็นตะเกียบ) หมายถึง ยืนจนเมื่อยก้าวขาไม่ออก

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นว่าคนไทยสังเกตเห็นวิถีชีวิตของคนจีนที่นิยมใช้ตะเกียบ ในการรับประทานอาหาร จึงใช้การเปรียบเทียบ ขากับตะเกียบซึ่งมีลักษณะเป็นคู่ ตรงและแข็ง เกิดเป็นสำนวนเปรียบเทียบว่า ขาแข็งเป็นตะเกียบ

2.37 เขาวงกต

“...ออกห้องเล็กทะลุมาห้องใหญ่ ออกประตูใหญ่มาลงบันไดแคบ ๆ พอตีตัวคน เหมือนเดินเข้าไปในเขาวงกต โผล่ออกมาห้องกว้าง” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 1 หน้า 160)

เจือ สตะเวทิน (2510 : 128) ได้อธิบายสำนวนนี้ เขาวงกตเป็นชื่อภูเขาในเรื่องมหาเวสสันดรชาดกมีทางเข้าออกวนเวียนมาก มีระยะทางไกลหลายโยชน์เรื่องนี้สะท้อนให้เห็นว่ามีการนำเรื่องราวในวรรณคดีมาใช้ในสำนวน

2.38 สันเป็นเจ้าเข้า

“...ออกมา นั่งไม่ใช้นั่งเฉย ๆ สุภาพอย่างคนธรรมดา นั่งสันเต็มไปทั้งตัวอย่างที่เขาเรียกว่า สันเป็นเจ้าเข้า” (ชีวิต นอกวัง เล่ม 1 หน้า 201)

ขุนวิจิตรมาตรา (2543 : 325) ได้อธิบายความหมายและที่มาสำนวนไว้ว่า ในทางไสยศาสตร์มีวิธีเชิญเจ้าให้เข้ามาประทับทรง คนทรงจะมีอาการสันเต็มไปทั้งตัว สิ่งที่สันมาก ๆ จึงพูดกันว่า “สันเป็นเจ้าเข้า”

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมด้านความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ของคนไทย เมื่อมีอะไรเกิดขึ้นก็หันไปพึ่งคนทรงเจ้า เช่นเมื่อลูกหายก็พึ่งคนทรงเจ้าให้ช่วยดูให้หายไปในไหนหรือบางครั้งเจ็บไข้ได้ป่วย ก็พึ่งคนทรงให้ช่วยดูให้ว่าเป็นอะไร โคนของหรือผีเข้าหรือไม่

2.39 เทกระเป๋

“...ใส่ทองแดงเหลืองอร่ามไปทั้งคอ แขน และนิ้วมือแสดงว่าคงร่ำรวยในการทรงเจ้าลูกข้างคงมาเทกระเป๋ากันเยอะ” (ชีวิตนอกวังเล่ม 1 หน้า 230)

วาณิช จรุงกิจอนันต์ (2528 : 422) ได้อธิบายสำนวนนี้ว่า จ่ายเงินจนหมดกระเป๋

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมด้านสิ่งของเครื่องใช้ที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ คือ กระเป๋(สำหรับใส่เงิน) เพราะเดิมคนไทยจะนิยมเก็บเงินไว้กับตัวโดยซ่อนไว้ที่ชายพก

ผ้านุ่ง จึงมีสำนวนว่า “ขอดชายพก” ซึ่งแปลว่าหยิบเงินที่เก็บไว้ไปใช้จนหมดหรือ สำนวน “เข้าพกเข้าห่อ” หมายถึง สะสมเงินทองเก็บไว้ แต่เมื่อมีกระเป๋เงินเกิดขึ้นจึงมีความหมายว่าใช้เงินจนหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสี่ยงโชคในเรื่องการพนัน เพราะมั่นใจว่าจะชนะพนันจึงแทงจนหมดกระเป๋

2.40 ยิ่งสลุด

“พอได้เวลาเปิดรายการลงมือถ่ายทำ พิธีกรทั้งสองป้อนคำถามมาเป็นยิ่งสลุดข้าพเจ้าก็ตอบไปทันควันตามความรู้เห็นที่ได้ประสบมา” (ชีวิตนอกวังเล่ม 1 หน้า 217)

เชียรชัย เขียมวรเมธ (2544 : 915) ได้อธิบายสำนวนนี้ว่า สลุดเป็นคำแปลทับศัพท์ Salute แปลว่า แสดงความเคารพ ยิ่งสลุด จึงเป็นการยิงปืนใหญ่แสดงความเคารพ ถ้าการแสดงความเคารพต่อผู้มาเยือนที่เป็นประมุขของประเทศใดประเทศหนึ่ง จะยิงปืนใหญ่แสดงความเคารพ 21 นัด เรียกว่ายิงสลุด 21 นัด และการยิงสลุดในการต้อนรับและแสดงความเคารพก็จะยิงเป็นชุดโดยไม่มีการหยุดจนกว่าจะครบ 21 นัด

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมไทยที่รับมาจากวัฒนธรรมต่างชาติ และใช้ในการต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองที่เป็นระดับประมุขของประเทศอื่น

2.41 ต้มยำทำแกง

“หม่อมเล็กเข้ามาเฝ้าท่านอาตอนเช้า พาเอาเด็กผู้หญิงเล็ก ๆ อายุ 6 ขวบเข้ามาด้วย เอามาถวายให้ท่านอาเลียงให้เป็นกรรมสิทธิ์เด็ดขาด เพราะพ่อแม่ของเด็กตายหมดแล้ว ญาติพี่น้องไม่มีเลย ขอให้ท่านอาช่วยเลี้ยงเอาบุญ จะต้มยำทำแกงอย่างไรไม่ว่าแต่ฆ่าโยนทิ้งไม่ได้” (ชีวิตในวัง เล่ม 1 หน้า 189)

ข้อมูลออนไลน์เรื่อง ต้มยำทำแกง(ม.ป.ป)ได้อธิบายที่มาของสำนวนนี้ว่ามีแหล่งกำเนิดมาจากการประกอบอาหารการกินซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหารการกินของคนไทย ซึ่งคนไทยใช้รับประทานประกอบกับข้าวซึ่งเป็นอาหารหลัก อาหารดังกล่าวนี้ได้แก่ ต้มยำ เช่น ต้มยำกุ้ง ต้มยำปลา ต้มยำขามู เป็นต้น ส่วนแกงที่ขึ้นชื่อของคนไทยคือแกงเหลือง แกงส้ม แกงคั่ว แกงกะทิ แกงป่า แกงเลียง แกงเทโพ เป็นต้น สำนวนนี้บางครั้งก็ใช้คำว่า “ต้มยำตำแกง” โดยการนำคำที่มีความหมายเกี่ยวกับการประกอบอาหารมาทำให้เกิดเป็นสำนวนใหม่ หมายความว่า ทำอะไรก็ได้ตามอำเภอใจ ในปัจจุบัน อาจหมายความว่าผู้ที่ผู้มีอำนาจเหนือกว่าประพฤติปฏิบัติต่อผู้ที่อยู่ใต้อำนาจของตนตามอำเภอใจ โดยที่ผู้ถูกกระทำไม่สามารถตอบโต้หรือต่อต้านได้

2.42 เวลาเป็นเงินเป็นทอง

“ผมเดินคูทั่ว ใครผ่านไปผ่านมาไม่พ่นสายตา ผมคนทำมาหากิน เวลาเป็นเงินเป็นทอง ไม่ได้นั่งนอนรอกโลกอยู่เฉย ๆ นะ (ชีวิตนอกวังเล่ม 2 หน้า 39)

คารณิ พุทธรักษา (2533 : 79) ได้อธิบายความหมายของสำนวนนี้ไว้ว่า เวลาเป็นของมีค่าเปรียบเหมือนเงินทอง ถ้าเสียเวลา ก็เหมือนกับเสียเงินทองโดยเปล่าประโยชน์ จึงไม่ควรปล่อยเวลาให้ลุล่วงไปโดยไม่ทำอะไร

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมไทย คือ คนไทยมักเห็นคุณค่าของเวลา โดยที่จะไม่ปล่อยให้เสียโดยเปล่าประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใด ๆ ก็ตาม เช่น ในสมัยก่อนเมื่อไกวเปลเด็กก็จะจักสานเครื่องใช้ไปพร้อมกัน

2.43 เลือดตกยางออก

“...กลัวจะมีอุบัติเหตุแน่นอน ถึงเลือดตกยางออก นอนเล่นอยู่ในบ้านเฉย ๆ ดึกว่า คีณะที่มาหาผมวันนี้ ได้รู้ระว่างตัว” (ชีวิตนอกวง เล่ม 2 หน้า 337)

มานิต มานิตเจริญ (2519 : 855) ได้อธิบายสำนวนนี้ว่า เป็นบาดแผลมีเลือดไหลและเป็นยางบอน

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นว่าคนไทยมีชีวิตความเป็นอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติจึงนำสิ่งที่เกิดขึ้นกับคนไปเปรียบเทียบกับสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น เมื่อเลือดไหลก็นำมาเปรียบเทียบกับยางของต้นบอน และนำมาใช้ในปัจจุบันว่าเลือดตกยางออก

2.44 ขี้เกียจตัวเป็นขน

“...สมน้ำหน้า ขี้เกียจตัวเป็นขน อดเสียมั่งก็ดีแล้ว มาขอเอาถังใบใหญ่มาใส่ กะว่าจะเอาไปพอกันทั้งเดือนกระมัง...” (ชีวิตนอกวง เล่ม 3 หน้า 98)

ประเทือง ศัสัยสุบรรณ (2534:51) และรัชณี ซอโสตถิกุล(2542 :18) ได้ให้ความหมายของสำนวนนี้ว่า ขี้เกียจอย่างมาก ขี้เกียจขนาดหนักใกล้เคียงกับคำว่า“ขี้เกียจสันหลังยาว” ซึ่งหมายถึงเกียจคร้านมากไม่ยอมทำงาน

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นว่า คนไทยบางคนมีนิสัยรักความสะดวกสบาย ไม่ชอบทำงาน ชอบที่จะนั่งเฉยมากกว่าเป็นสำนวนที่เปรียบเทียบกับพฤติกรรมของสัตว์ เช่น แมว ซึ่งมีนิสัยเกียจคร้านมักใช้เวลาส่วนใหญ่หมดไปกับการนอน การเลียขนและคลอเคลียเจ้าของ ซึ่งไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์สักเท่าใดนัก

2.45 รู้อย่างตักน้ำใส่ตะกร้า

“สนนราคายา ผู้ที่มีอาชีพทางหุ่นน่าจะซื้อไว้ ดูระดับสติปัญญา คนอย่างข้าพเจ้าถึงจะรู้ ก็รู้อย่างตักน้ำใส่ตะกร้าหาประโยชน์อื่นใดไม่” (ชีวิตนอกวง เล่ม 5 หน้า 99)

ขุนวิจิตรมาตรา (2543 : 484) ได้อธิบายสำนวนนี้ว่า ความรู้ของคนเรานั้นเปรียบเสมือนน้ำและสมองก็เปรียบเสมือนตะกร้า เมื่อเรตักน้ำใส่ตะกร้าก็เปรียบได้ว่าเราได้เติมความรู้ใส่สมอง ในสมัยก่อนนั้นจะใช้ตะกร้าในการตักน้ำ ซึ่งจะมีการชันขาเพื่อป้องกันไม่ให้น้ำซึมออกมา ก็เหมือนคนเราถ้าตั้งใจจะตักดวงความรู้ใส่สมอง เราก็ย่อมได้รับความรู้เพิ่มเติมที่เช่นกัน

การใส่ความรู้ตั้งแต่เกิดมานั้น สามารถที่จะนำมาประกอบอาชีพได้และยังให้ญาติพี่น้องฟังพาอาศัยได้ แต่การใช้สำนวน “ตักน้ำใส่ตะกร้า” ของ ม.ล.เนื่อง นิรัตน์ นั้นมีความหมายไปในทางตรงกันข้ามคือ ภาชนะที่ใช้ตักน้ำอาจจะเป็ตะกร้าหรือกระออม ซึ่งไม่ได้ใช้ชันขาไว้ในภาชนะเหล่านั้น ทำให้ไม่สามารถขังน้ำไว้ในภาชนะดังกล่าว ผู้เขียนคงใช้สำนวนซึ่งเกิดตามความเข้าใจของตนเองมากกว่าที่จะใช้สำนวนในความหมายเดิม

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นว่า คนไทยสามารถรู้จักพลิกแพลงข่าวของเครื่องใช้ให้เหมาะสมกับสภาพได้เป็นอย่างดี เช่น ภาชนะที่สานด้วยหวายที่เรียกว่า ตะกร้าหรือกระอมนั้นสามารถใช้บรรจุของแข็งได้แต่หากจะนำไปบรรจุของเหลวก็ใช้สิ่งอื่นมาอุดรอยรั่วคือ ใช้ชันมาทาให้ทั่วภาชนะเหล่านั้นนั่นเอง

2.46 ตีเพื่อก่อ

“คุณศักดิ์วุฒิ อย่าโกรธหรือเสียใจ เขาตีเพื่อก่อให้หลักฐาน แน่นขึ้น สูงขึ้น มั่นคงต่อไป...” (ชีวิตนอกวง เล่ม 6 หน้า 110)

อุทัย ไชยานนท์ (2543 : 50) ได้อธิบายความหมายสำนวนนี้ว่า ตีด้วยความหวังดี อยากให้ทำให้อดีขึ้น

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นว่าคนไทยจะมีความสัมพันธ์กันอย่างไรก็ตาม เมื่อเห็นผู้ใดมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมหรือมีข้อบกพร่องก็จะตักเตือนด้วยความหวังดี เพื่อให้มีพฤติกรรมที่ดีขึ้น เป็นการตำหนิเพื่อก่อให้เกิดการกระทำที่ดี

2.47 อ่วมอกอุราโรย

“...ด้วยนั่งเก้าอี้ทั้งวันอ่วมอกอุราโรย ทุกคนก็ไม่มีใครบ่น ถ้าจะบ่นก็บ่นว่าเมื่อไหร่จะเล่นอีก...” (ชีวิตนอกวง เล่ม 3 หน้า 82)

ส.พลายน้อย (2545 : 197-198) ได้อธิบายที่มาของสำนวนนี้ว่า สมัยก่อนมีโจรคนหนึ่งชื่อ อ่วม อยู่บ้านอกโรย จึงมักเรียกกันว่า “อ่วมอกโรย” เป็นโจรที่อุกอาจ ปล้นฆ่ามามาก

จึงถูกตัดสินประหารชีวิตด้วยวิธีการผ่าอก เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2414 การประหารชีวิตครั้งนี้สาหัสสากรรจ์กว่าการตัดสินในครั้งอื่น ๆ ทางราชการมีเจตนาจะประจานเพื่อมิให้ผู้ใดกระทำความผิดอีก หลังจากนั้นเป็นต้นมา หากใครถูกลงโทษหนักหรือได้รับความเดือดร้อนทุกข์ทรมานก็จะมีคนพูดว่า “อ่วมอกอุราโรยละมึง”

ดังนั้นความหมายของสำนวนนี้ก็คือ คนที่ถูกลงโทษหนัก หรือ ได้รับความทุกข์ทรมานแสนสาหัส การสะท้อนภาพวัฒนธรรมผ่านสำนวน “อ่วมอกอุราโรย” คือ การสะท้อนให้เห็นถึงการลงโทษในยุคอดีตที่รุนแรงเพื่อให้เป็นเยี่ยงอย่างแก่คนอื่น ๆ มิให้กระทำความผิดอีก และสะดวกต่อการปกครองประชาชนจำนวนมาก

2.48 หิวไส้บิดเป็นเกลียว

“...ต่างคนต่างหิวไส้บิดเป็นเกลียว ตะลี้ตะลานลูกจากเก้าอี้ บ้างก็วิ่งไปกินที่ร้านหลังโรงบ้างก็แก้อาหารที่นั่นกินกัน” (ชีวิตนอกวง เล่ม 3 หน้า 86)

มานิต มานิตเจริญ (2519 : 1005) ได้อธิบายสำนวน หิวไส้บิดเป็นเกลียว ไว้ว่า เป็นอาการหิวมากหรือ หิวอย่างยิ่ง จะเห็นได้ว่าเป็นการเปรียบเทียบถึงอาการหิวอย่างยิ่ง

ใช้เปรียบเทียบกับอาการที่ลำไส้เคลื่อนไหวตัวเพื่อย่อยอาหาร เมื่อไม่มีอาหารในลำไส้ให้ย่อยบุคคลนั้นก็จะรู้สึกว่ามีอาการเคลื่อนไหวในท้องเหมือนลำไส้บิดไปมาอย่างรุนแรงจนเป็นเกลียว

2.49 อัดกระป๋อง

“...รถไม่มีผ่านมา เลยต้องนั่งซ้อนกัน เบียดกันอย่างกะถูกอัดกระป๋อง ทนมาได้ เพราะระยะใกล้มาก” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 3 หน้า 224)

รัชนี้ ซอโสตติกุล (2542 : 93) ได้อธิบายสำนวนนี้ว่า อยู่กันอย่างแออัด แทบไม่มีช่องว่างเหลืออยู่ สำนวนอัดแน่นเป็นปลากระป๋องมาจากการบรรจุปลาซาร์ดีนลงในกระป๋องเพื่อเป็นปลากระป๋องขาย วิธีบรรจุคนทำจะเรียงปลาให้เต็มกระป๋อง จนไม่มีช่องว่างเหลืออยู่เมื่อเป็นสำนวนเปรียบคนกับปลา จึงหมายถึงมีคนมากอยู่กันอย่างแออัด หนาแน่น

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นถึงว่าคนไทยมีการรับวัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น วัฒนธรรมด้านการถนอมอาหารเพื่อเก็บไว้กินในระยะยาว โดยการอัดกระป๋อง

2.50 แบน(แต่ด)แต่

“...ข้าพเจ้าหวังถูกข่าที่ใหญ่มากเท่าใ้กระเทียมของเธอ ยกขึ้นเหยียบข้าพเจ้าแบนแต่ตายยังเขียดเลย” (ชีวิตในวัง เล่ม 1 หน้า 22)

มานิต มานิตเจริญ(2519 : 541) ได้อธิบายสำนวน “แบนแต่ดแต่” ว่าเป็นคำวิเศษณ์ แปลว่า แบนราบ

ในอดีตคนไทยจะเรียกหรือจะพูดสิ่งหนึ่งสิ่งใดต้องเกิดจากการได้ยิน ได้เห็น ได้สังเกต คำว่า “แบนแต่ดแต่” เป็นคำที่ใช้บอกสภาพ สิ่งที่โดนทับโดนเหยียบ แล้วมีลักษณะแบนราบ เช่น เขียด (สัตว์สี่เท้า สะเทินน้ำ สะเทินบก จำพวกเดียวกับกบแต่ตัวเล็กกว่า) ถูกรถทับตายจากการสังเกตจะเห็นว่า เขียดจะมีลักษณะแบนราบซึ่งสะท้อนให้เห็นการเปรียบเทียบกับสัตว์ที่ตายโดยถูกทับด้วยของหนัก

2.51 สนิมเหล็กทำลายคุณภาพของเหล็ก

“ข้อดีที่มีอยู่บ้าง ไม่มีใครพูดถึง สนิมเหล็กทำลายคุณภาพของเหล็กฉันใด ความชั่วก็ทำลายคุณสมบัติของคนฉันนั้น ชีวิตบุญล้อม คนจึงตราหน้าว่าชั่วจนตาย” (ชีวิตในวังเล่ม 2 หน้า 182)

กาญจนาคพันธุ์ (2522 : 580) ได้อธิบายสำนวนสนิมเหล็กทำลายเหล็ก ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกับสำนวนปลาหมอตายเพราะปาก หมายความว่า เป็นอันตรายด้วยเหตุจากตนเอง สนิมเหล็กที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของเนื้อเหล็กเมื่อทำปฏิกิริยากับออกซิเจน ก็เป็นสิ่งที่ทำให้เหล็กนั้นเสื่อมคุณภาพ เหล็กที่มีสนิมเกาะ มักจะผุพังไปได้ง่าย อาจเปรียบได้ว่า คนเราถ้ามีสิ่งไม่ดีกระทำสิ่งที่ไม่ดี สิ่งนั้นจะย้อนกลับมาทำลายตัวเอง

2.52 ลูกบั้งเกิดเกล้า

“ ส่วนเด็กสมัยนี้ควบคุมผู้ใหญ่ เป็นสมัยที่พ่อแม่ต้องกลัวเกรงลูก หรือที่เรียกว่า ลูกบั้งเกิดเกล้า” (ชีวิตในวังเล่ม 2 หน้า 263)

ข้อมูลออนไลน์เรื่อง ลูกบั้งเกิดเกล้า (ม.ป.ป) ได้อธิบายสำนวนนี้ว่า ลูกที่พ่อแม่เลี้ยงดูอย่างไม่ถูกวิธี คือ มักตามใจลูกในทางที่ผิด

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยปกติบิดามารดา นับว่าเป็น “ผู้บั้งเกิดเกล้า” คือ เป็นผู้ให้กำเนิด ลูกควรบำรุง ดูแล เอาใจใส่และปฏิบัติต่อบิดามารดาอย่างดีให้มีความสุขความสบาย แต่หากบิดามารดาต้องปฏิบัติต่อบุตรในทำนองนี้ ก็เปรียบดั่งบุตรเป็น “ผู้บั้งเกิดเกล้า” จึงเกิดสำนวนเชิงประชดประชัน “ลูกบั้งเกิดเกล้า”

2.53 รักกันเหมือนญาติ

“...เพื่อนบ้านที่อยู่ติดกันหลังบ้านเป็นเพื่อนบ้านที่ดีมาก รักกันเหมือนหนึ่งญาติ เขาทั้งผัวเมียถอยรถออกมาพาข้าพเจ้ากับนิงไปโรงพักทันที” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 3 หน้า 143)

ในหนังสือ “วีรบุรุษชื่อเปรม”(มูลนิธิรัฐบุรุษ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์, 2538 : 35) ได้อธิบายสำนวนนี้ว่า หมายถึง รักกันเหมือนพี่น้อง เหมือนวงศ์วาน

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นว่าสังคมในอดีตเป็นสังคมแบบเครือญาติหรือแบบปฐมนิคม วัฒนธรรมของผู้คนในชนบทสะท้อนให้เห็นถึงความรัก ความอบอุ่น ความเอื้ออาทร ความมีเมตตากรุณาต่อกันของผู้คนในสังคมซึ่งสามารถสังเกตได้จากการที่คนในหมู่บ้านเดียวกันรู้จักกันและมีความสนิทสนมกันทุกครอบครัว แม้จะไม่ใช่ญาติพี่น้องที่สืบสกุลเดียวกันมา

2.54 คนละเล็กคนละน้อย

“...ชาวบ้านก็แก้ไขออกมาใส่บาตรตอนย่ำรุ่งทุกวัน ต่างฝ่ายต่างช่วยกันแก้คนละเล็กคนละน้อย เหตุการณ์ก็จะดีขึ้น” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 7 หน้า 157)

สำนวนที่มีความหมายใกล้เคียงกับสำนวน คนละเล็กคนละน้อยคือสำนวน คนละไม้คนละมือที่ปริชา นันดาภิวัฒน์(2544 :46) ได้อธิบายสำนวนนี้ว่า ต่างคนต่างช่วยกันทำ

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมไทยด้านการพึ่งพาอาศัยกันในสังคม มีผลเกี่ยวข้องไปถึงพฤติกรรมในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันของคนไทยเป็นอย่างมากทำให้เกิดความหลากหลายในแง่มุมของการมองโลกที่แตกต่างกันออกไปตามฐานะทางสังคม ตามท้องถิ่นชนบท ชาวบ้านมีการศึกษาน้อย การทำบุญมีควมหมายต่อการอยู่ร่วมกันของชาวบ้านเป็นอย่างมาก เพราะงานประเพณีทุกอย่างจะมีเรื่องของการทำงานบุญสมอยู่ด้วยเสมอ วัดประจำหมู่บ้านและวัดประจำ

ท้องถิ่นจึงกลายเป็นสถานที่ชุมนุมในกิจกรรมทางสังคม ผู้คนทุกเพศทุกวัยได้มาพบปะสังสรรค์ และทำบุญร่วมกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่จะนำไปสู่การร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและด้านอื่น ๆ ต่อไป

2.55 หุ่นไล่กา

“พอแต่งตัวเสร็จเรียบร้อยก็เหมือนหุ่นไล่กา เป็นเช่นนี้ทุกเวลาเย็น ใครโผล่เข้ามาในบ้าน เขาจำไม่ได้พากันเดินเลย ไม่มีใครทักข้าพเจ้า” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 3 หน้า 242)

หุ่นไล่กา (ม.ป.ป) ได้อธิบายสำนวนนี้ว่า หากมีขลุ่ยบรรดาศักดิ์แต่ไร้ซึ่งเกียรติยศไม่มีความหมายดังหุ่นไล่กาที่อยู่ในท้องนา เป็นเพียงหุ่นที่ใช้หลอกฝูงนกฝูงกาไม่ให้กินข้าวในนา

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นว่า ในอดีตการทำนาเป็นอาชีพหลักของคนไทย เมื่อข้าวในนาเริ่มตกรวง จะมีนกมากากิน ชาวนาจึงต้องทำหุ่นไล่กา ซึ่งมีลักษณะคล้ายคนปักไว้ในนา เป็นการหลอกนกกว่าเป็นชาวนากำลังทำงานอยู่

2.56 กินข้าวกินปลา

“...ผู้เฒ่าผู้แก่เตรียมหาหมากพลู ห่อไปกินข้าวกินปลาแต่วัน” (ชีวิตในวังเล่ม 2 หน้า 87)

กินข้าวกินปลาเป็นสำนวนที่สะท้อนสภาพความเป็นอยู่และวัฒนธรรมการกินของคนไทยในอดีตที่นิยมบริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก บ้านเมืองก็อุดมสมบูรณ์ไปด้วยข้าวปลาอาหาร เป็นสำนวนที่พูดกันติดปากคนไทยและคนไทยก็นิยมพูดจากล้องจองกันฟังไพเราะหู

2.57 กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี

“...อย่างนี้สิ กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี ขอสรรเสริญไว้ด้วย” (ชีวิตในวังเล่ม 1 หน้า 18)

อุทัย ไชยานนท์ (2543 : 3) ได้ให้ความหมายของสำนวนนี้ไว้ว่า ประเทศไทยมีคนดีมาเกิดอยู่เสมอ ไม่เคยสิ้น คนดีมีมาไม่ขาดสาย คนเก่ง คนดีเกิดขึ้นเสมอไม่เคยขาด

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นว่าคนไทยทุกคนเป็นคนดีมีน้ำใจ หากไม่มีสิ่งช่วยโยนไปทางเสื่อมเสีย เห็นได้จากในอดีต บุคคลที่เป็นคนดี มีฝีมือ ทำประโยชน์ต่อประเทศชาติบ้านเมืองมีอยู่อย่างสม่ำเสมอที่สังเกตเห็นได้ชัดคือ บุคคลเหล่านั้นล้วนสำนึกในความเป็นคนไทย ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้เกิดคนเก่ง คนกล้าและคนดี ขึ้นมาเพื่อที่จะปกป้องประเทศและส่งผลที่เป็นแบบอย่างมายังผู้คนในปัจจุบัน

2.58 เป็นไทแก่ตัว

“...เพราะตั้งแต่ขอแยกตัวออกจากความปกครองของท่านอาเยื่อน ก็ย้ายมาอยู่
อิสระคนเดียวยังห้องว่างที่ติดกับห้องแม่ขนมต้ม ถือเป็นไทแก่ตัว ไม่กลัวใคร” (ชีวิตในวัง เล่ม 1
หน้า 40)

วีร์ เพชรอุไร (2543 : 127) อธิบายว่า เป็นไทแก่ตัว หมายถึง คนที่รักความอิสระ
ไม่ชอบให้ใครคอยควบคุมออกคำสั่ง ชอบทำ คิดและตัดสินใจด้วยตัวเองเสมอ

ที่มาของสำนวน น่าจะมาจากระบบทาสในสมัยก่อน ซึ่งได้มีการยกเลิกระบบทาส
ในสมัยรัชกาลที่ 5 คนที่ได้รับการปลดจากความเป็นทาสนั้นเรียกว่า คน ๆ นั้น เป็น “ไท” แล้ว
หรือ เรียกอีกอย่างว่า “เป็นอิสระ”

อีกแง่หนึ่งน่าจะมาจากลักษณะนิสัยของคนไทย ที่รักความอิสระไม่ชอบที่จะ
ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของใคร ดูจากเวลาที่เกิดสงครามในสมัยก่อน คนไทยจะต่อสู้กับข้าศึกที่เข้ามา
รุกรานและขอมพลีชีพเพื่อชาติ ทุกคนที่มีหน้าที่ต้องปกป้องรักษาประเทศอยู่ได้อย่างทหารและ
คนไทยที่เป็นชาวบ้านธรรมดา

2.59 หมามีเจ้าของ

“ไม่ว่าจะคิดสั้นหรือคิดยาวก็ไม่เห็นมีความเหมาะสม อายุขนาดเราควรมี
ผู้ปกครองเหมือนหมามีเจ้าของ” (ชีวิตในวัง เล่ม 2 หน้า 58)

สำนวนหมามีเจ้าของนี้มีความหมายคล้ายคลึงกับสำนวนหมามีปลอกคอ ซึ่ง
สุทธิ ภิบาลแทน (2545 : 315) ได้ให้ความหมายสำนวนนี้เป็นโคลงว่า

คนมีผู้ใหญ่ค้ำ	หัวหมอนักแล
บ้านสุนัขคู่อ่ากรอ	เถี่ยวไกล้
หมามีปลอกสวมคอ	อย่าข่ม มั่นนา
หญิงห่างผัวหลีกไว้	ปลาตปล้ำมีภัย

วาสนา บุญสมและสมบัติ ตั้งก่อเกียรติ (2540 : 378) ได้ให้ความหมายสำนวน
ที่ไกล้เคียงหมามีปลอกคอ คือ มีปลอกคอซึ่งหมายถึงมีเจ้าของแล้ว ที่มาของสำนวนนี้อาจมาจาก
หมาใส่ปลอกคอก่ออ้อมแสดงว่ามีเจ้าของแล้ว สำนวนนี้มักใช้ในเชิงดูถูกดูหมิ่น

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยทั้งในอดีตและปัจจุบันนิยมเลี้ยงสุนัขเพราะ
นอกจากสุนัขจะเป็นได้ทั้งเพื่อนในยามเหงาแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นยามคอยระแวดระวังภัยให้กับ

เจ้าของได้อีกด้วยและเพื่อเป็นการแสดงถึงความเป็นเจ้าของ เจ้าของจึงต้องทำสัญลักษณ์ไว้ เช่นการสวมปลอกคอ การใส่ลูกกระพรวน เพื่อไม่ให้บุคคลอื่นมาจับจองหรือมาทำร้ายสุนัขของตน

2.60 เผาพริกเผาเกลือ

“...ถ้าขึ้นรังควานอยู่อีก บาตรก็จะไม่ใช่ให้แล้วจะเผาพริกเผาเกลือแข่งซักหักกระดูก ไม่ใช่ได้ไปผูกไปเกิดเป็นคน...” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 2 หน้า 237)

ขุนวิจิตรมาตรา (2543 : 373) ได้ให้ความหมายของสำนวน “เผาพริกเผาเกลือแข่ง” ไว้ว่า สมัยโบราณเมื่อโกรธเคืองใครจะแข่งคนนั้นก็เอาพริกเอาเกลือมาเผาไฟ แล้วก็แข่งพร้อมกันไปอย่างเดียวกับเขี่ยคนด้วยความโกรธเคือง เมื่อเขี่ยจนเนื้อแตกแล้วก็เอาน้ำละลายพริกละลายเกลือรด ทั้งนี้เพื่อให้สะใจ แข่งให้สะใจจึงเผาพริกเผาเกลือแข่ง

สะท้อนด้านวัฒนธรรมความเชื่อว่า หากคนที่เป็นศัตรูกันและต้องการให้ฝ่ายตรงข้ามมีอันเป็นไปในด้านร้าย ก็มักจะมีการสาปแช่งโดยมีพิธีกรรมในการเผาพริก เเผาเกลือรวมอยู่ด้วย

2.61 เขี้ยวเล็บพิษสง

“...ไม่ใช่เพราะข้าพเจ้ามีเขี้ยวเล็บพิษสงที่จะขบกัดกัดต่อยใครได้ เผอิญข้าพเจ้าไปรู้การกระทำผิดของเขา” (ชีวิตในวัง เล่ม 1 หน้า 109)

สำนวนเขี้ยวเล็บพิษสงนี้ มีความหมายตรงกับสำนวนเสือซ่อนเล็บ ซึ่งขุนวิจิตรมาตรา(2543 :595) ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า มีความเก่งกล้าสามารถแต่นิ่งขรึมไม่แสดงออกมาให้เห็นฝีมือ มีเล่ห์กลมาอยู่ภายใน ฯลฯ สำนวนนี้เอาลักษณะของเสือที่มีธรรมชาติหงอเล็บไว้ในเนื้อเสมอมาเปรียบ ใช้เป็นสำนวนพูดในทางดีก็ได้ในทางไม่ดีก็ได้

สำนวนนี้ มาจากการสังเกตธรรมชาติของสัตว์ที่ใช้เล็บหรือเขี้ยวเป็นอาวุธในการป้องกันตัวหรือล่าเหยื่อ ในขณะที่ไม่มีอันตรายแก่ตนเองก็เก็บอาวุธนั้นไว้ โดยไม่ให้ผู้อื่นเห็นแต่เมื่อต้องทำสิ่งที่ทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองก็จะนำสิ่งนั้นออกมาใช้ซึ่งนอกจากจะเป็นประโยชน์แก่ตนเองแล้ว ก็จะแสดงให้เห็นว่าความสามารถของตนนั้นเป็นเขี้ยวเล็บพิษสงให้ฝ่ายตรงข้ามได้กลัวเกรงและเห็นความสำคัญของตนได้เช่นกัน

2.62 กี่คู้กี่ยั่ว

“...ถนนอะไรก็ไม่รู้จักชื่อเล่นมาไม่รู้กี่คู้กี่ยั่วมาหยุดก็เอาปลายถนนซึ่งตันไปไหนไม่ได้อีกแล้ว” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 1 หน้า 229)

สำนวนนี้น่าจะมีความหมายตรงกับสำนวน เป็นคู้เป็นแควที่ขุนวิจิตรมาตรา (2543 : 347) ให้ความหมายของสำนวนนี้ไว้ว่า ไปได้ยัชยาว มูลของสำนวนนี้มาจากลำน้ำที่เป็นคู้ ค้าง อ้อมลดเลี้ยวไปและเป็นแควแยกออกไป

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอยู่ของคนไทยในอดีตที่จะตั้งถิ่นฐาน บ้านเรือนอยู่ใกล้กับลำน้ำ เพื่อประโยชน์ทางการดำรงชีวิต การเกษตรกรรมและการคมนาคม ธรรมชาติของสายน้ำนั้นจะไหลคลเคลื่อนไปตามระดับสูงต่ำของภูมิประเทศบริเวณใดที่เป็นที่ต่ำน้ำก็จะไหลไปสู่ หากกระแสน้ำมีกำลังแรงก็จะกระจายแยกแตกออกไปเป็นหลายสาขา ที่คนไทยเรียกกันว่า “คู้้ง” , “แคว” ระยะทางของสายน้ำยิ่งไกลออกไปเท่าใดจำนวนแควและจำนวนคู้้งย่อมเพิ่มขึ้นเช่นกัน จึงนำมาเปรียบเทียบกับระยะทาง ก็ต้องใช้ระยะเวลาในการเดินทางว่ายิ่งไกลก็มากคู้้งมากแควขึ้นเท่านั้น

2.63 ชักหน้าไม่ถึงหลัง

“...เงินเดือนพอใช้มั่งไม่พอใช้มั่ง ชักหน้าไม่ถึงหลัง...” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 2

หน้า 56)

ขุนวิจิตรมาตรา(2543 : 160) ให้ความหมายของสำนวนนี้ไว้ว่า หน้ากับหลัง ไม่บรรจบกันได้พอดี ดังที่หมายถึงผ้าพันกาย ซึ่งปิดไม่มิดได้ข้างหน้าขาดข้างหลัง หรือสิ่งอื่นใดที่จะใช้ปิด ไม่มิด เราเอามาใช้เป็นสำนวนหมายความว่า หาได้ไม่พอใช้ คือ รายได้กับรายจ่ายไม่พอดี

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมด้านชีวิตความเป็นอยู่ของคนซึ่งการพูดถึงเครื่องนุ่งห่มและการแต่งกายของคนไทยที่ต้องใช้ผ้าเป็นผืนใช้ห่มหรือนุ่งพันกาย หากผ้าที่นำมาห่มคลุมนั้นมีขนาดเล็กลงเกินไป ก็ไม่สามารถห่อหุ้มได้ทั้งตัว หากปิดด้านหน้าด้านหลังก็เปิด หากปิดด้านหลังด้านหน้าก็ปกคลุมไม่มิดชิด

2.64 ลูกกระเดือกเดียวกัน

“ข้าพเจ้าก็เคยนัดเพื่อนสนิทกันมาก 3 คน เช้าวันอาทิตย์ให้มาที่บ้านข้าพเจ้า คือ คุณนิม คุณโอ้ คุณสมศรี เป็นพวกลูกกระเดือกเดียวกัน ไปไหนไปด้วยกันเขามีเฮที่ไหนก็ไปที่นั่น” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 5 หน้า 11)

สำนวนนี้มีความหมายใกล้เคียงกับสำนวน ลูกกระเดือกกับคอกอหยอที่ขุนวิจิตรมาตรา(2543 : 513) ได้ให้คำอธิบายไว้ว่า หมายความว่ามีความสนิทชิดชอบเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันสนิทสนม กลมเกลียวกัน นิยมชมชอบร่วมกัน ฯลฯ สำนวนนี้เอาลูกกระเดือกกับคอกซึ่งอยู่ร่วมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาเปรียบ

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นการเปรียบเทียบตำแหน่งของอวัยวะในร่างกายที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันกับความคล้ายคลึงกันของบุคคลนำมาสร้างเป็นสำนวน

2.65 เกิดในกระบอกไม้ไผ่

“ท่านอาชอบอยู่แล้ว อ้ายเด็กผู้หญิงที่ไม่มีพ่อแม่ญาติพี่น้องเหมือนเกิดในกระบอกไม้ไผ่ ก็รีบตกลงรับเอาทันที” (ชีวิตในวัง เล่ม 1 หน้า 190)

คณะกรรมการจัดงานฉลองวันพระบรมราชสมภพครบ 200 ปี(2511 : 67-68)

ใ้ได้อธิบายที่มาของสำนวนนี้ว่า เป็นเรื่องราวที่มาจากบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 เรื่อง มณีพิชัย โดยอธิบายเค้าโครงคือ เป็นนิทานโบราณเรื่องหนึ่งที่มีมาเก่าก่อนกรุงรัตนโกสินทร์ กล่าวถึงท้าววรกรรม เจ้าเมืองปาตะตีกับนางบุษบง มีธิดาชื่อนางเกษณี เมื่อธิดาเติบโตใหญ่ พระบิดาเป็นห่วงราชสมบัติใครจะจัดหาลูกเขยไว้เป็นรัชทายาทแต่เลือกแล้วเลือกอีกก็หาไม่ได้ ไปได้กับนายเจิญเจิญนายหนึ่ง พระบิดาพิโรธจึงไล่ออกจากเมือง ภายหลังปรากฏว่านายเจิญเจิญนั้นคือพระอินทร์และได้พานางเกษณีเหาะไปเมืองสวรรค์จนเมื่อพระอินทร์กับนางเกษณีจะมีพระธิดาแต่เนื่องจากนางเป็นมนุษย์จึงต้องลงมาคลอดลูกยังเมืองมนุษย์ พระอินทร์จึงต้องลงมาอนุมัติปลับปลาให้คลอดลูกโดยมีรุกขเทวดาคอยช่วยเหลือ ลูกที่คลอดออกมานั้นมีกลิ่นหอมติดตัวมาแต่กำเนิดจึงได้ชื่อว่า ยอพระกลิ่น เมื่อยอพระกลิ่นเกิดได้ 7 วัน พระอินทร์กับนางเกษณีต้องกลับไปสวรรค์จึงอนุมัติอาภรณ์เครื่องทิพย์ให้แก่ลูก แล้วนำไปไว้ในปล้องไม้ไผ่สี่สุกลำหนึ่งและได้สาปว่าใครมีบุญจะได้นางเป็นคู่จึงได้มาพบกันและได้กลับไปสู่สวรรค์ในที่สุด

ความหมายของสำนวนนี้คือ บุคคลที่เกิดมาแล้วไม่สามารถหาบิดามารดาที่แท้จริงได้ อาจจะมีกรรมติดตัวมาแต่กำเนิด หรือภายหลังจะได้รู้ว่าเป็นลูกของผู้มีบุญหรือมีชาติตระกูลก็ได้

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมด้านตำนาน เรื่องเล่าหรือวรรณคดีที่คนไทยได้ฟังมาอย่างติดหูหรือเล่ากันมาอย่างติดปากตั้งแต่สมัยโบราณ

สำนวนที่ศึกษาความหมายจากการสัมภาษณ์หรือจากบริบท

การวิเคราะห์ข้อมูลในหัวข้อนี้ เป็นการสัมภาษณ์ผู้แต่งโดยตรง ณ บ้านเลขที่ 119/2 ซอยศิริชัย 1/9 ถนนกรุงเทพ-นนทบุรี อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี วันอาทิตย์ที่ 13 เมษายน พุทธศักราช 2546 เวลา 13.00-16.45 นาฬิกา เริ่มจากสำนวนที่ 1-31 ส่วนสำนวนหลังจากนั้นเป็นสำนวนที่สัมภาษณ์จากผู้อื่นและศึกษาจากบริบท โดยมีสำนวนและการใช้ภาษาที่ต้องการศึกษาความหมาย ดังนี้

1. โย้อิมัง

“...แกล้งทำลายมือให้โย้อิมัง เหมือนเด็กแรกเรียนหนังสือ...” (ชีวิตในวังเล่ม 1 หน้า 97)

ผู้แต่งให้สัมภาษณ์ว่า หนังสือพิมพ์ผิด สำนวนที่ถูกคือ “โย้อิมัง” แปลว่า โย้ย ไม่เที่ยงตรง ผู้แต่งไม่ทราบที่มาแต่ก็ใช้มาตั้งแต่อยู่ในวังสวนสุนันทา(ระหว่างปีพ.ศ.2467-พ.ศ.2475) ปัจจุบันท่านก็ยังใช้หากเห็นใครเขียนหนังสือไม่สวย โย้ยไปเข้ามาไม่เป็นระเบียบ ก็จะเรียกว่า ลายมือโย้อิมัง

สำนวนนี้ น่าจะมีความหมายเกี่ยวกับสิ่งที่โย้ไปเข้ามา ไม่ตรง เช่น ลายมือของเด็กหัดเขียน โดยมีคำว่า “โย้” เป็นแกน ส่วนคำอื่นนั้นเป็นส่วนขยาย

2. หงอเขียนชื่อ

“... แม่ตูกหลิกแกเคยชู้แต่คุณวัฒนนะซี เพราะแกเป็นพี่เลี้ยงมา จะมาทำชู้คนอื่น ไม่สำเร็จดอก ฉันจะไปปราบแกตอนนี้ จะเอาให้แกหงอเขียนชื่อเขียว” (ชีวิตในวังเล่ม 2 หน้า 104)

ผู้แต่งให้สัมภาษณ์ว่า หงอเขียนชื่อ มีความหมายว่า กลัวไปทุกสิ่งทุกอย่าง กลัวจนไม่สู้คน กลัวจนไม่ต่อต้าน หากในปัจจุบันก็อาจใช้ว่า กลัวจนหงอไปเลย อาจเป็นเพราะกลัวอิทธิพลของเขียนซึ่งเป็นเทพเจ้าของจีน ผู้แต่งไม่ทราบที่มา แต่ใช้กันมานานแล้ว

ในสำนวนนี้ คำที่เป็นแกนหลัก คือ คำว่า “เขียน” ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นเทพที่มีอิทธิฤทธิ์เกินมนุษย์ธรรมดาทั่วไป ส่วนคำว่า “หงอ” ก็เป็นการแสดงอาการกลัวอย่างลนลานไม่กล้าแสดงปฏิกิริยาและคำว่า “ชื่อ” อาจเป็นคำสร้อยของ “เขียน”

3. ใหญ่มะเห็งกั๊ง

“แล้ววันที่ 23 ตุลาคม งานถวายบังคมพระบรมรูปก็ผ่านเข้ามา พวงหรีดดอกไม้สดใหญ่มะเห็งกั๊ง ทั้งร้อยตาข่ายและเข็บแบบคิดเป็นลวดลาย...” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 1 หน้า 109)

ผู้แต่งให้ความหมายว่า ใหญ่ที่สุดไม่มีอะไรเปรียบได้ ปัจจุบันได้ยินคนใช้ว่า ใหญ่ปะละเห็ง ไม่ทราบที่มา แต่สมัยก่อน การทำพวงมาลาในวันปียมหาราช จะต้องทำให้มีขนาดใหญ่ไว้ก่อน เรียกว่า ใหญ่มะเห็งกั๊ง

การตีความหมายจากบริบทของสำนวนนี้ อยู่ที่คำว่า “ใหญ่” ส่วนคำอื่นเป็นคำขยายให้รู้ว่าสิ่งนี้มีขนาดใหญ่ผิดกว่าปกติ คำที่เดิม คือ คำว่า “มะเห็งกั๊ง” เป็นคำที่มีน้ำเสียงบอกความหมายเชิงอารมณ์

4. อืมปี

“พอได้อาหารตามสั่งมาแล้ว ลงมือกินเอากินเอา จนอืมปี” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 1 หน้า 179)

ผู้แต่งได้ให้ความหมายของ “อืมปี” ว่า อืมจนล้นมาถึงคอหอย หายใจแทบไม่ออก อืม เพราะกินด้วยความตะกละ โดยได้อธิบายเพิ่มเติมว่า อืมปีไม่เหมือน อืมหมีพื้มันเพราะเลี้ยงดูให้อืมหมีพื้มัน คือ กินแต่พอควร กินอืมแล้ว ก็เลิก แต่ อืมปี คือ กินเพราะตะกละ

5. ออกกระหรีเต็มตัน

“...เอาคินผสมจี๋หมาแห้งปลุกตั้งไว้ดินบัน ไคบ้านมัน โควัน โคคินงามตันสูงเพียง
เอว ออกกระหรีเต็มตัน กระหรีมันนี่แหละที่เขาเก็บมาตากแห้งหั่นฝอยเก็บไว้สูบ ...” (ชีวิตนอกวง
เล่ม 2 หน้า 85)

ผู้แต่งได้อธิบายว่า ปลุกตันกัญชาไว้ พอได้ออกดอกชาวบ้านเรียกดอกว่า กระหรี เก็บ
มาหั่นฝอยแล้วตากให้แห้งใช้มวนสูบสำหรับคนติดกัญชา เมื่อผู้วิจัยเปรียบเทียบว่าไปกัญชาที่หจก
เป็นช่อ คือ ดอกตัวเมียของกัญชา สะกดว่า กะหลี่ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2539 : 78)
ส่วน กระหรีตามที่ท่านใช้พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2539:77) ให้ความหมายไว้ว่า แกง
ชนิดหนึ่ง สีเหลือง ปรุงด้วยเครื่องเทศ ผู้แต่งบอกว่า ท่านเขียนหนังสือจากความรู้ดั้งเดิมตามที่เรียน
มาไม่ได้ใช้พจนานุกรม จำอย่างไรก็เขียนไปอย่างนั้น พจนานุกรมเพิ่งมาทีหลัง คำอธิบายเช่นนี้
ทำให้การศึกษาวิจัยกระง่างขึ้น เพราะการชำระพจนานุกรมครั้งแรกในประเทศไทย
ราชบัณฑิตยสถานได้จัดทำขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2493 แต่เหตุการณ์ที่ผู้เขียนบันทึกไว้เป็นเรื่องราวประมาณ
ปี พ.ศ. 2485 ซึ่งยังไม่มีการชำระพจนานุกรม

ตัวอย่างเพิ่มเติมในลักษณะเช่นนี้ ที่ผู้แต่งใช้ภาษาของตน เช่น “...เพชรล่องมืออยู่ จะคัด
ไปให้ได้ 10 เม็ด ... (ชีวิตในวัง เล่มที่ 2 หน้า 251) และ “ ... มากินกับมะม่วงกะร่อน...”
(ชีวิตในวัง เล่ม 2 หน้า 251) เพราะหากใช้คำตรงตามความหมายของพจนานุกรมฉบับล่าสุด ก็ต้อง
ใช้ “ เพชรร่วง ” และ “กะล่อน” ดังนั้น จึงเป็นการยืนยันและสรุปได้ว่า ภาษามีการเปลี่ยนแปลง
ตลอดเวลา และการจัดหมวดหมู่หรือความหมายของคำย่อมเป็นไปตามยุคสมัย การตัดสินใจ
ถูกผิดของการใช้ภาษาต่างสมัยด้วยบรรทัดฐานเดียวกัน เป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ

6. หจกมะก่องดอง

“ ไม่เอา ซ้อไปให้ผู้รับเห็นเข้าหจกมะก่องดองเลย เพราะไม่ชอบใจ ” (ชีวิตนอกวง
เล่ม 3 หน้า 308)

ผู้แต่งอธิบายว่า หจกมะก่องดอง มิได้แปลว่า หจก ๆ งาม ๆ แต่หมายถึง ตายใช้กัน
มานานแล้ว ถ้าในปัจจุบันก็คงตรงกับคำว่าเด็ดสะมอเร่ ซึ่งน่าจะมีรากศัพท์มาจากภาษาอังกฤษ
ว่า dead แต่หจกมะก่องดอง นี้ไม่ทราบที่มา แต่ใช้ต่อมาเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน (รายการโทรทัศน์
เกมเศรษฐี เมื่อวันอาทิตย์ที่ 16 กุมภาพันธ์ 2546 เฉลยว่า มะก่องดอง หมายถึง ตาย : ผู้วิจัย)

7. ไหญ่ย่าโม่ง

“ มาถึงวันยกกองมาถ่ายทำ วันที่ 29 มีนาคม รถตู้ใหญ่ย่าโม่ง...” (ชีวิตนอกวง เล่ม 4
หน้า 52)

ผู้แต่งให้ความหมายว่า ไหญ่มากเหมือนกัน แต่ไม่เท่าไหญ่มะแห้งงัง

8. เนื้ออุบหนาคี้ก

“... คนละพูใหญ่ ๆ มี 3 เม็ด เนื้ออุบหนาคี้ก อร่อยจริง ๆ “ (ชีวิตนอกวัง เล่ม 4 หน้า 222)

ผู้แต่งอธิบายว่า เนื้ออุบหนาคี้ก เป็นสำนวนที่ใช้เปรียบเทียบได้หลายอย่าง เช่น ทูเรียนที่มีปริมาณเนื้อมากเมล็ดมีขนาดเล็ก ก็เรียกว่า เนื้ออุบหนาคี้ก, ผ้าหรือสิ่งทอทุกชนิดที่ทอให้มีขนาดหนากว่าปกติ หรือหั่นเนื้อสัตว์เพื่อจะนำไปปรุงอาหารให้มีขนาดใหญ่กว่าปกติ ก็จะใช้สำนวนว่า เนื้ออุบหนาคี้ก

9. เรื่อยเปื่อยเหลือยเมื่อย

“เดี๋ยวนี้อายุ 84 แล้ว จึงต้องมีคนไปด้วย เพราะทางบ้านกลัวว่าถ้าให้ไปคนเดียว เดี่ยวเรื่อยเปื่อยเหลือยเมื่อยไปไหนไม่รู้” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 4 หน้า 266)

ผู้แต่งให้ความหมายของ เรื่อยเปื่อยเหลือยเมื่อยว่า คนชอบไกลจางและ ไปไหน นิดหน่อยไกลไปทั้งวัน แวะโน่น แวะนี่จนคิดเป็นนิสัย

คำว่า “เหลือยเมื่อย” ปรากฏในสำนวนของไทยถิ่นใต้ มีความหมายว่า เฉื่อยและ ไม่กระตือรือร้น ทำไปเรื่อย ๆ

10. ลี้ภัยหนีพม่าเข้าป่าฮ้าง

“ช่วยได้แต่เงิน มิได้ช่วยทองเพราะไม่มีทองจะช่วย ช่วยได้แค่นี้ก็ภูมิใจนักแล้ว ที่เราได้มีส่วนช่วยเหลือประเทศชาติที่เราได้อยู่ร่มเย็นเป็นสุขมาถึง 84 ปี ไม่ต้องลี้ภัยหนีพม่าเข้าป่าฮ้าง” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 5 หน้า 10)

ผู้แต่งอธิบายว่า เวลาที่ทัพพม่ามาล้อมเมืองกลาง ราษฎรตกใจกลัวตาย อพยพครอบครัวหนีพม่าเข้าป่าฮ้างไปกันฮ้างเลยไม่ใช่ไปกันสองคน เมื่อถามว่าทำไมต้องเป็นสงครามที่เมืองกลาง ผู้แต่งพูดว่าสำนวนนี้คล้ายคล้ายคลึงคลาว่าจะมาจากละครเรื่องศึกกลาง ซึ่งเคยดูมานานแล้ว แต่ก็ไม่ยืนยันว่าจะใช่หรือไม่ คำว่าป่าฮ้างก็เช่นกัน ไม่ทราบความหมาย แต่ใช้สำนวนนี้ติดปากมานานแล้ว

สำนวนนี้น่าจะใช้คำในภาษาถิ่นใต้มีความหมายว่า ไปพร้อมกันมาก ๆ ไปกันเป็นกลุ่ม

11. คงเปรี้ยวตายโหงผี

“ดิ่งออกมาอีกถุง เทออกเป็นมะม่วงดิบอีก 1 กอ แต่เป็นมะม่วงทะวาย 3 ถาดคงเปรี้ยวตายโหงผี ทำอะไรไม่ได้นอกจากดองเกลือ พอได้ที่แล้วทำมะม่วงแช่อิ่ม” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 7 หน้า 194)

ผู้แต่งอธิบายว่า คงเปรี้ยวตายโหง หมายถึง ผู้กินไม่ชอบรสเปรี้ยว เมื่อกินเข้าไปแล้ว เกิดอาการเสาะท้อง เลยท้องเดินตาย เมื่อเรียนถามเพิ่มเติมว่า หากเสียชีวิตเพราะท้องเดิน

น่าจะเป็นอาการของอหิวาตกโรค ทำไมไม่ใช้ว่า คงเปรี้ยวตายห้าสิ ได้รับคำตอบว่า คำว่า “ห้า” เป็นคำหยาบ หากหลีกเลี่ยงได้ก็ไม่ควรใช้ จึงได้ใช้จำนวน ดย โหงศ์แทน จำนวนนี้ทำให้สุภาพขึ้น

12. จับเปิดเค้นคอกให้ขันเถื่อน

“...ต้องขอแต่งกลอนชมโฉมเป็นเพลงยาวมาเกี่ยวกับคุณภริกาเหมือนจับเปิดมาเค้นคอกให้ขันเถื่อน” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 3 หน้า 321)

ผู้แต่งอธิบายว่า ธรรมชาติเปิดไม้ขันเหมือนไก่ ได้แต่ส่งเสียง แต่เสียงร้องของเปิดไม่ได้ไพเราะเหมือนเสียงไก่ขัน ดังนั้น เมื่อต้องการให้เปิดส่งเสียงขัน ก็เอามือไปเค้นคอกเปิดให้ส่งเสียงร้องที่ไพเราะบ้าง ผู้แต่งใช้จำนวนนี้เพื่อเปรียบเทียบว่าผู้แต่งไม่มีความสามารถในการแต่งคำประพันธ์ร้อยกรอง เมื่อต้องเขียนชมคุณภริกา (ธรรมเกษร) จึงเปรียบเทียบการ “จับเปิดเค้นคอกให้ขันเถื่อน”

จำนวนนี้น่าจะเป็นภาษาไทยในยุคก่อน ปัจจุบันไม่มีในภาษาไทยภาคกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำว่า “ไก่เถื่อน” หมายถึง ไก่ป่า ที่ขันเสียงดังและมีความไพเราะดังมีเนื้อเพลงในเพลงกล่อมเด็กของชาวใต้กล่าวไว้ว่า “ไก่เถื่อนเหอ ขันเทือนทั้งบ้าน โลกสาวเข้คร้าน นอนนานให้แม่ปลุก...” บริบทของจำนวนนี้ ทำให้ตีความหมายได้ว่าผู้เขียนเปรียบเทียบว่าตัวเองมีเสียงเหมือนเสียงร้องของเปิด ซึ่งไม่ไพเราะ ผิดกับคุณภริกา ธรรมเกษร ซึ่งมีเสียงไพเราะเหมือนไก่ป่า หรือไก่เถื่อน

13. ร้อนโฉ่

“...ถ้ายังไม่เผ็ด ก็ทุบพริกขี้หนูเติมลงไปอีก ต้องกินร้อนโฉ่ จึงอร่อย อย่าขาดแรง เคี้ยวจะเห็นพาดนห้อง ลำลักตาย” (ชีวิตในวัง เล่ม 2 หน้า 59)

จากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้คำตอบว่า คำว่า “โฉ่” หมายถึง คลุ้ง หรือ ฟุ้ง มักใช้แก่กลิ่นที่เน่าเหม็น เช่น เหม็นโฉ่ ทำไมไม่ใช้คำว่าร้อนฉ่า เพราะคำว่า “ฉ่า” หมายถึงเสียงน้ำมันเดือดเมื่อเวลาทอดของ ได้รับคำอธิบายเพิ่มเติมว่า กินร้อนโฉ่ หมายถึง กินขณะเพิ่งยกแกงลงมาจากเตา น้ำแกงยังเดือดปุด ๆ ยังมี ควันลอยฟุ้ง ซึ่งมีจำนวนว่า ควันโฉ่ ดังนั้นจึงนำสรุปได้ว่า ร้อนโฉ่คือ ร้อนและมีควันลอยฟุ้ง

14. “วันไหนแกงส้ม ก็มีคนถามว่าเรื่อน้ำตาลล่มีแกงหวานยังกะอะไร ไหนเกลือแตกหรือยังง
แกงส้มเค็มไฉ้จะขาด มะขามเปียกถูกริใส่เปรี้ยวเสียจนกรมรั่ว” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 5 หน้า 135)

ผู้วิจัยเรียนถามว่า การใช้จำนวนข้างต้นนั้นมีที่มาอย่างไร ได้รับคำอธิบายว่า ข้าหลวงในวังสวนสุนันทานั้น ทุกคนจะได้รับการอบรมในการเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรุงอาหารแต่รสนิยมในการกินของแต่ละชนิดในวังสวนสุนันทาก็จะใช้สูตรที่มีสัดส่วนตายตัวเหมือนกัน แต่ความชอบในรสชาติของแต่ละคน ทำให้เกิดการกำหนดิเตียนดังกล่าว

และในคำถามต่อมาที่ถามว่าทำไมต้องใช้ภาษาเปรียบเทียบที่ยืดยาวเช่นนี้ ได้รับคำอธิบายว่าขึ้นชื่อ
ว่า ชาววัง จะพูดจะจาต้องใช้การเปรียบเทียบ และใช้ภาษาที่มีสัมผัสคล้องจอง มีความสละสลวยใน
การเลือกคำ ทำให้น่าฟัง เช่น “ชาววังช่างประดิษฐ์ ดอกสลิดเรียกดอกขจร ชาววังช่างยอกช่างย่อน
ดอกขจรเรียกดอกสลิด” (ชีวิตในวัง เล่ม 1 หน้า 31) แม้บางครั้งถ้อยคำที่พูดออกไปนั้น แทบจะหา
ความหมายไม่ได้ เช่น “มูทุหมุดอนหล่อนอ้วน กะหรงผอมโกร่ง โครงรวนหดห้วนเตี้ยต่ำตะมะ
แคะ สูงโย่งโค้งแก้งะกะ คัมมะเกลือเนื้อเกลือตะะ ง่วงเหงาเจ้าจุกทุกซ์เยะ ปากเบะมูทะลุดัน...”
(ชีวิตนอกวัง เล่ม 3 หน้า 310)

สำนวนนี้เป็นการพูดประชดประชัน เกิดความเป็นจริงเพราะปกติชาววังสวนสุนัน
ทามีความเชื่อมั่นเรื่องฝีมือของตนในด้านกรปรุงอาหาร ถ้ามีใครทำกับข้าวที่ไม่ถูกปากก็มักจะใช้
สำนวนกระทบกระทั่ง ประชดประชันดังกล่าวมา

15. บิดสะจิดฉิ่งเหง

“...รูปร่างออกบิดสะจิดฉิ่งเหง ยังจันดูทำไม” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 3 หน้า 307)

ผู้เขียนให้คำอธิบายว่า ไม่มีที่มา ไม่มีความหมาย ผู้ฟังหรือผู้อ่านอาจจะแปลว่าอะไร
ก็แปลได้ตามอำเภอใจ แต่น่าเสียงจะออกไปในทางคำเหน็บให้เห็นขื่นมากกว่าจะเป็นการชม

สำนวนนี้เป็นสำนวนที่มึนน้ำเสียงบอกความหมายเชิงอารมณ์เพราะไม่สามารถอธิบาย
ความหมายของสำนวนนี้ได้แม้แต่พยางค์เดียว

16. ละไมเปอ-ละเมอไป ไทยเขียน-เทียนไข ใฝ่ปิ่น-ฝั้นไป

“แม่เอมเข้ามุ้งไปนอนอย่างว่าง่าย ข้าพเจ้าจึงรู้ว่า แม่เอมละไมเปอ คือ ละเมอไป” (ชีวิต
ในวัง เล่ม 1 หน้า 283)

“อ้ายของอย่างนี้มันต้องไทยเขียน ชาตินอื่นเขียนไม่ได้ ฟังนะจะแปลให้ฟัง ไทยเขียนคือ
เทียนไขยังงีละ...” (ชีวิตในวัง เล่ม 2 หน้า 21)

“ใฝ่ปิ่นคือฝั้นไป” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 1 หน้า 53)

จากการศึกษาหนังสือทั้ง 9 เล่ม ผู้วิจัยพบว่าผู้แต่งได้ใช้คำผวน 3 ครั้ง เมื่อสอบถามเกี่ยวกับ
การใช้คำดังกล่าว ได้รับคำอธิบายเป็น 2 ประเด็น ประเด็นแรกท่านบอกว่า บุคคลที่อยู่ในวังสวน
สุนันทานั้นมีหลายประเภท เช่น เจ้านาย ข้าหลวง บ่าวไพร่ และกฐี เป็นต้น เจ้านายและข้าหลวงนั้น
เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษา จะอ่านหนังสือออกเขียนหนังสือได้ ส่วนบ่าวไพร่และกฐีนั้น แทบจะหาตัว
ที่อ่านออกเขียนได้ไม่ได้เลย เวลาที่ข้าหลวงซึ่งมักจะเป็นรุ่นเขาวัวอยู่ร่วมกันก็มักจะทนายปัญหากัน
บางทีก็ใช้คำผวนเป็นคำถามและคำตอบ บางครั้งอาจเป็นการใช้คำที่ทะเล่หรือสัพคนไปบ้างเกิด
ความกระดากปากก็เลี่ยงไปใช้คำผวน เพราะในบริเวณนั้นมีบ่าวไพร่ ซึ่งเจ้านายหรือญาติผู้ใหญ่
สั่งให้มาคอยรับใช้ หรือควบคุมความประพฤติอยู่ก็จะเลี่ยงไปใช้คำผวนซึ่งพวกบ่าวไพร่มักจะ

ไม่เข้าใจ

ประเด็นที่ 2 ผู้เขียนอธิบายว่า การใช้คำพวนเป็นลักษณะเด่นของคนไทยเพราะ คำพวนนั้นสามารถทดสอบไหวพริบของผู้ใช้และแสดงอารมณ์ขันได้ด้วยคนไทยเป็นคนที่มื่ออารมณ์ขัน ตัวอย่างเช่น ในงานศพ ซึ่งควรจะเป็น โอกาสที่เต็มไปด้วยความเศร้าโศก ชาวบ้านบางท้องถิ่นก็ยัง จัดให้มีการสวดคฤหัสถ์ เป็นการคลายเครียดและผ่อนคลายความเศร้าโศกลง งานเขียนของท่านจึง ใช้คำพวนบ้างเพื่อเป็นการบันทึกให้เห็นวัฒนธรรมไทยด้านการใช้ภาษาเพราะงานเขียนของท่านนั้น มิได้ต้องการให้เป็นข้อเขียนเชิงวิชาการอย่างเต็มที่ แต่อยากให้ผู้อ่าน อ่านแล้วเกิดความเพลิดเพลิน มากกว่า

17. อายุพ้นรอยไม้เรียวแล้ว

“พี่หละเคยร้ายกับข้าพเจ้าเปลี่ยนเป็นดีอย่างประหลาด ทั้งคงรู้ด้วยว่าข้าพเจ้าอายุพ้น รอยไม้เรียวแล้ว” (ชีวิตในวัง เล่ม 2 หน้า 53)

ผู้แต่งให้รายละเอียดว่า คนไทยแต่เดิมมานั้นยึดมั่นอยู่ในสุภาษิตที่ว่า “รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี” หมายความว่า หากเลี้ยงวัวไม่ต้องการให้สูญหาย ก็ต้องผูกไว้ให้อยู่ในสายตาเพราะ ธรรมชาติของวัวจะเดินเล็มหญ้ากินเป็นอาหารเรื่อยไป เมื่อพ้นสายตาเจ้าของไปอาจถูกผู้อื่น ลักขโมยไป การเลี้ยงลูกก็เช่นเดียวกันหากลูกกระทำความผิดก็ต้องมีการลงโทษอาจจะเป็นการ ฆี่ยนตีเพื่อให้หลานจำจะได้ไม่กระทำความผิดซ้ำอีก แต่ก่อนที่จะลงโทษด้วยการฆี่ยนตีเพื่อให้ หลานจำนั้น จะต้องมีการสั่งสอน และบอกเหตุผลที่จะต้องลงโทษอย่างนั้น ๆ เป็นการกระทำที่ต้อง ไม่ใช้อารมณ์โกรธในการลงโทษ เพราะจะทำให้เกิดบาดแผลจากการฆี่ยนตีก็ได้ หากลงโทษใน ขณะที่มีอารมณ์โกรธจนระงับไว้ไม่อยู่ ผู้เขียนยังเสริมว่า การลงโทษเจ้านายด้วยการ “ถวายนาง” คือ การตีนั้น ไม้เรียวที่ใช้ตีก็จะพันด้วยผ้าแพร หรือผ้าต่วนเพื่อลดความรุนแรง ในการตีไม่ให้เกิดแผล แดก ที่จะทำให้กลายเป็นรอยหรือแผลเป็นขึ้นได้ เพราะแผลเป็นหรือรอยไม้เรียวดังกล่าวอาจมีผล ในแง่ลบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เป็นเพศหญิง ซึ่งควรจะมีผิวพรรณที่เกลี้ยงเกลามากกว่ามีรอยแผล เป็นอยู่ตามลำตัว การใช้สำนวน “อายุพ้นรอยไม้เรียว” ในที่นี้ คือ ผู้ดูแลผู้เขียนในขณะนั้น(ม.ล.สละ ศิริวงศ์) เห็นว่า ผู้เขียนโตพอแล้ว มีความรับผิดชอบแล้ว รู้ที่ถูกต้องแล้ว ไม่จำเป็นต้องถูกลงโทษ ด้วยการฆี่ยนตีอีกต่อไป

18. ผู้ตีตั้งแต่หัวจรดเท้า

19. ผู้ตีทุกระเบียดนิ้ว

“...เจ้าคุณเป็นผู้ตีตั้งแต่หัวจรดเท้า...” (ชีวิตในวัง เล่ม 2 หน้า 173)

“...แฝงความมีอำนาจอยู่ในตัว สุภาพอ่อนโยน มีความเป็นผู้ตีทุกระเบียดนิ้ว” (ชีวิต นอกวัง เล่ม 2 หน้า 357)

ผู้เขียนอธิบายว่าสำนวนทั้งสองนั้นมีความหมายเหมือนกันเพียงแต่ใช้คำเปรียบเทียบให้ต่างกันไปบ้าง เพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซากเท่านั้นผู้ตีความหมายของผู้เขียน หมายถึง ผู้ที่งามพร้อมทั้งกาย วาจา และใจ งามกายมิได้หมายถึงหน้าตาดี สวยหรือหล่อ แต่กิริยาจะต้องสวยงาม ไม่คำทอหรือพูดส่อเสียดว่าร้ายใครให้ได้รับความเจ็บปวดด้วยคำพูดของตน งามใจคือการรู้จักสะกดกลั่นอารมณ์ รู้จักให้อภัย มองโลกในแง่ดี มีคุณธรรม และไม่ผูกใจเจ็บ ดังนั้น ผู้ที่เป็นผู้ดีตั้งแต่หัวตลอดเท้า หรือ เป็นผู้ดีทุกกระเบียดนิ้ว คือ ผู้ที่งามครบถ้วนอย่างสมบูรณ์โดยไม่มีข้อบกพร่องอย่างใดเลย

20. ตีใจเสียยังกะถูกหวย

21. ไม่ถูกหวยก็แม่นไปละ

“...คุณพิสมัยตีใจเสียยังกะถูกหวยที่เป็นไปตามหมอทายไว้” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 2 หน้า 21)

“บ่าววันนี้โชคดีเป็นบ้า ไม่ถูกหวยก็แม่นไปละ” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 7 หน้า 253)

ผู้เขียนให้คำอธิบายว่า ตั้งแต่เล็กๆ ตอนอยู่ในวังสวนสุนันทา ก็เคยได้ยินผู้ใหญ่พูดถึงการเล่นหวย จะเป็นหวย ก. ข. หรือ อะไร ก็จำไม่แม่น การเล่นหวยในสมัยนั้นจะเลิกไปหรืออย่างไรก็จำไม่ได้ แต่เมื่อออกมาอยู่นอกวังแล้ว ก็ได้เล่นหวยที่ถูกต้องตามกฎหมายที่เรียกว่า หวยรัฐบาล หรือลอตเตอรี่ และหวยที่ผิดกฎหมาย ที่เรียกว่า หวยใต้ดิน แต่เล่นเพื่อเอาสนุกมากกว่า มิได้เล่นอย่างเอาเป็นเอาตาย บางครั้งก็เอาความฝันมาตีเป็นตัวเลขในกลุ่มเพื่อนๆ ที่มาร่วมพูดคุยกัน หรือเมื่อคนในบ้านฝัน ก็มาช่วยกันแก้แล้วตีออกมาเป็นตัวเลขตามความเชื่อและความน่าจะเป็นด้วยความสนุกสนาน เพราะคิดว่าการเสี่ยงโชคกับคนไทยเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก แต่เล่นกันเพื่อความสนุกมากกว่ามิได้ตั้งใจจะเป็นอาชีพเพราะรู้ดีว่าการเสี่ยงโชคในลักษณะเช่นนี้มีเสียมากกว่าได้แต่ก็มีหลายครั้งที่โชคดีได้รับผลประโยชน์อย่างไม่เคยคาดคิดมาก่อน จึงนำมาใช้เป็นสำนวนเปรียบเทียบในงานเขียนดังที่เห็น

22. “...เปรียบเสมือนต้นโพธิ์ใหญ่มีอันล้มครืนลงไปเพราะหมดอายุ นกกาที่อาศัยหรือจะยืนหยัดอยู่ได้” (ชีวิตในวัง เล่ม 2 หน้า 214)

ผู้เขียนเล่าให้ฟังว่า เมื่อสมเด็จพระที่นั่งองค์กลาง (สมเด็จพระเจ้าฟ้ามาลินีนภดารา กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกาญญา) สิ้นพระชนม์ ข้าหลวงทั้งหมดในพระองค์ท่านก็ต้องกลายเป็นพระราชภาระของพระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราช ปดิวรัดดา และเมื่อพระวิมาดาเธอฯ สิ้นพระชนม์ พระราชภาระทั้งหลายทั้งปวง ก็ตกอยู่กับสมเด็จพระองค์น้อย (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าหญิงนิภาภคฉล กรมขุนอุทองเขตต์ดิณาริ) เมื่อไม่ทรงสามารถรับพระราชภาระ

ได้อีกต่อไป ก็ต้องทรงจัดการให้ข้าหลวงซึ่งสามารถมีที่ไปได้กลับไปอยู่กับครอบครัว “ส่วนคนที่ไม่มีพ่อแม่ญาติพี่น้อง ก็จะต้องทรงชุลเลียงไปตามเดิม พระดำรัสครั้งนี้คงเอาใจมาเชือดเฉือนดวงใจ..”(ชีวิตในวัง เล่ม 2 หน้า 295) การใช้สำนวนเปรียบเทียบดังกล่าวในงานเขียนเป็นการแสดงความรู้สึกจากส่วนลึกในหัวใจ ชีวิตของข้าราชการบริพารทั้งหลายเปรียบเหมือนนกเหมือนนกที่ได้อาศัยร่มเงาความเย็นจากต้นโพธิ์ต้นไทร หากไม้ใหญ่ที่เป็นแหล่งหลักพักพิงต้องล้มไปผู้อาศัยจะมีชีวิตได้อย่างไร และเมื่อมายังชีวิตอยู่ในความดูแลของหลักแหล่งสุดท้ายแล้วผู้ปกครองไม่สามารถจะปกป้องรักษาข้าราชการบริพารไว้ได้ทั้งหมด ต้องปล่อยให้ไปต่อสู่วิตตามที่เหมาะสมแต่ผู้ที่ไม่สามารถไปไหนได้ก็ต้องเป็นภาระที่ต้องรับผิดชอบต่อไปด้วยความผูกพันในอดีตและหน้าที่ซึ่งต้องปฏิบัติให้ลุล่วงแม้จะยากจนเพียงใดก็ตามสิ่งทั้งหมดเหล่านี้บรรดาข้าราชการในพระองค์ผู้ซึ่งในพระมหากรุณาโดยตลอด เพราะได้รับการสั่งสอนและสั่งสมมาตั้งแต่เด็ก ความจงรักภักดีของข้าราชการบริพารทั้งหมดจึงเป็นไปในรูปแบบเดียวกัน คือ ขอมตายแทนได้ หรือตายไปด้วยกัน หากไม่มีเจ้าชีวิตแล้ว ชีวิตที่จะอยู่ต่อไป จะมีความหมายได้อย่างไร

23. “มิ่งอวดมั่งอวดมีมิ่งก็สังกะสีปนาก ภูจนยากแต่ภูก็นากปนทอง” (ชีวิตในวัง เล่ม 2 หน้า 229)

ผู้เขียนอธิบายว่า การบริภาษด้วยสำนวนนี้ถือว่าแรงมากสำหรับผู้ที่มีความหมาย เพราะเป็นการแบ่งชนชั้นให้เห็นอย่างชัดแจ้งว่าใครเป็นไพร่ ใครเป็นผู้ดี เพราะผู้ดีอาจจะยากจนก็ได้ ไม่จำเป็นต้องร่ำรวยเสมอไป การที่ผู้ซึ่งมีฐานะทางการเงินสูงกว่า ถูกเหยียดหยาม ผู้ที่มีฐานะทางการเงินต่ำกว่า ถือเป็นการแสดงความเป็นไพร่ ผู้เขียนพูดเพิ่มเติมว่า ระหว่าง สังกะสี นากและทอง ก็มีค่ามีราคาเรียงลำดับเปรียบเทียบให้เห็น ๆ อยู่แล้ว ข้าหลวงในวังสุนันทาที่จะคาดเข็มขัดนากได้ ก็เป็นเพียงระดับหม่อมหลวง หม่อมราชวงศ์และหม่อมเจ้านั่น ถ้าถึงระดับพระองค์เจ้าขึ้นไปจึงจะคาดเข็มขัดทอง ส่วนเครื่องประดับที่ทำด้วยทองก็เช่นเดียวกัน เช่น แหวน กำไล เข็มกลัดติดเสื้อ ระดับพระองค์เจ้าขึ้นไป ก็จะใช้ทองคำฝังเพชร ส่วนบรรดาผู้ที่มีฐานะนั้นครครัดต่ำลงมา แม้ว่าจะร่ำรวยมั่งมีเพียงไรก็จะใช้ทองเกลี้ยงเท่านั้น ไม่อาจหาญจะใช้ทองฝังอัญมณี เพราะจะเป็นการตีตนเสมอท่าน ไม่รู้จักที่ต่ำที่สูง

24. แหกไข่อ้อไปล่อไข่อ้อเปิด

“...โบราณท่านจึงสอนว่า แหกไข่อ้อไปล่อไข่อ้อเปิด” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 5 หน้า 243)

ผู้เขียนอธิบายว่า สำนวนนี้เป็นคำคำผู้หญิงที่ประพาดพิงไม่ตีทางเรื่องเพศ คือ อายุยังไม่สมควร แต่ก็ไปมีเพศสัมพันธ์กับผู้ชาย

25. ไร่รัศเป็นลูกข้าวต้ม

“เสื้อคนพอม แกก็เอามาไร่รัศเป็นลูกข้าวต้ม...” (ชีวิตนอกวง เล่ม 4 หน้า 95)

ผู้เขียนอธิบายว่า ส่วนนวนนี้มีที่มาจากการทำงานข้าวต้มมัด คือ เมื่อเอาข้าวเหนียวไปหุ้มกล้วยห่อด้วยใบตองประกบกัน 2 ชั้น แล้วก็รัดด้วยเชือกกล้วยเป็น 2 เปลาะก่อนนำไปนึ่งเมื่อข้าวเหนียวถูกความร้อนก็จะขยายตัวแต่เชือกที่รัดไว้ไม่ได้คลายตัวตามไปด้วยก็เลยกลายเป็นข้าวต้มมัดอย่างที่เห็นๆ ส่วนนวนนี้มักเอาไปใช้เปรียบเทียบกับคนที่ชอบสวมใส่เสื้อผ้าที่คับๆ ทั้งที่ตัวเองก็มีรูปร่างอ้วนอยู่แล้ว

26. รักหมากฝากรักทั้งทะเล

“...โบราณท่านว่า รักหมากฝากรักทั้งทะเล” (ชีวิตในวัง เล่ม 5 หน้า 202)

ผู้เขียนอธิบายว่า ส่วนนวนนี้เป็นของโบราณ ให้สังเกตว่า หมากหรือมะพร้าวจะออกลูกมาเยอะ ๆ เป็นทะเลสาบ ๆ มิได้ออกลูกมาเดี่ยว ๆ อย่างทุเรียนหรือขนุน คนเราก็เช่นเดียวกันต้องมีวงศาคณาญาติ เช่น พ่อ แม่ พี่น้อง ญาติ พี่น้อง ญาติ พี่น้อง การที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับครอบครัวอื่น คือ มีการแต่งงานกันก็มีใช้จะเอาขะหรือสะใภ้มาอยู่ที่บ้านคนแต่เพียงคนเดียว จะต้องยอมรับเกี่ยวข้องกับญาติทั้งหมดด้วย เป็นส่วนนวนที่ใช้การเปรียบเทียบกับผลไม้ที่คนไทยทุกคนรู้จักดี

27. มันไม่เป็ไรดอก แต่มันเป็นเส้น

“ข้าพเจ้าก็ถือว่า มันไม่เป็ไรดอก แต่มันเป็นเส้น...” (ชีวิตนอกวง เล่ม 3 หน้า 268)

ผู้แต่งอธิบายว่า ส่วนนวนนี้ใ้มีความหมายซับซ้อนแต่ประการใด เพียงแต่ต้องการจะเล่นคำว่า ไร กับ เส้น แม้ว่าคำแรกจะใช้ ร.เรือ คำหลังจะใช้ ล.ลิง แต่ไรกับเส้นก็เป็นสัตว์ขนาดเล็กที่ทำให้เกิดอาการคัน เวลามันกัด คนไทยมักจะพูดกันติดปากว่า ไม่เป็นไรๆ ก็เลยอยากจะเปลี่ยนมาใช้ว่า ไม่เป็นเส้น เสียบ้าง คงจะแปลกดี

28. ตีทองหมา

“ท่านอาที่อาบน้ำแต่งตัวไปตลาดเทศน์ ไปตีทองหมามาจากตลาด” (ชีวิตในวัง เล่ม 1 หน้า 119)

ผู้แต่งอธิบายว่า ส่วนนวนนี้ก็พูดไปตรง ๆ ด้วยเห็นทุเรียนราคาถูกลงมาก คาดว่าถ้าเอามาขายต่อจะได้กำไรงาม ก็เอาไม้ไปตีหรือตี ทองทุเรียนเป็นการเหมามาหมดทั้งทอง

29. กลมเป็นกระสุน

“ข้าพเจ้าทำตามอย่างว่าง่าย ใส่เสื้อซ้อนกันเข้าไปอีกจนตัวกลมเป็นกระสุน เดินย่องตามกัน 3 คนออกมาสู่ท่าน้ำขนขะ ภาวนาขออย่าให้ ม.ร.ว.ถนอม คนจ่ายตลาดตื่นขึ้นมาเห็นเลยด้วยห้องคุณถนอมอยู่ใกล้กับท่าเรือขนขะ แล้วเราก็กำลังทำผิดกฎของวังที่ว่าด้วยการห้ามจับสัตว์น้ำ” (ชีวิตในวัง เล่ม 1 หน้า 285-286)

ผู้แต่งให้สัมภาษณ์ว่า เด็กปัจจุบันนี้คงไม่รู้จักกระชู กระชูเป็นภาชนะสานมีรูปร่างกลม ใช้สำหรับบรรจุของ เช่น นุ่นหรือถ่านหุงข้าว คนสมัยก่อนนั้นสิ่งที่ใช้บรรจุหมอนและที่นอนส่วนใหญ่จะเป็นนุ่น ผิดกับในสมัยปัจจุบันที่ใช้ยางสังเคราะห์เป็นวัสดุหลัก การนำนุ่นมาบรรจุหมอนหรือที่นอนนั้นจะต้องให้ฝักนุ่นแก่เปลือกกลายเป็นสีน้ำตาลและปริแยกออกจากกัน วิธีการเก็บนุ่นก็คือ จะลอกเปลือกออก เอาเฉพาะเนื้อในมารวมกันไว้แล้วเก็บเมล็ดนุ่นออก หลังจากนั้นก็จะใช้ไม้ตีหรือใช้มือขยำจนปุยนุ่นพองฟู เมื่อเหลือเฉพาะปุยนุ่นล้วนๆ ก็นำไปบรรจุไว้ในกระชู เมื่อจะนำมาอัดหมอนก็จะนำนุ่นยัดเข้าไปในปลอกในของหมอนให้มากที่สุดจนบริเวณตรงกลางหมอนพองกลมขึ้นมาเหมือนกับกระชูที่บรรจุนุ่น เหตุทั้งนี้เพราะเมื่อคนใช้หมอนนั้นหนุนหัวนาน ๆ ไป ปุยนุ่นก็จะลดความฟูลงทำให้หมอนแบนเสมอกันทั้งใบ ส่วนการเย็บเปลือกในของที่นอนนั้น ผู้ทำที่นอนรู้ว่า น้ำหนักตัวคนที่จะกดทับลงบนที่นอนจะมีจุดที่เป็นที่เฉพาะ ดังนั้นปลอกในของที่นอนจะแบ่งออกเป็นเปลาะๆ ซึ่งเรียกว่า ลิ้นที่นอน เวลาอัดนุ่นก็จะยัดเข้าไปทีละเปลาะและลิ้นของที่นอนจะกั้นไม่ให้นุ่นในแต่ละเปลาะทะลักไปสู่ส่วนอื่น ดังนั้น ไม่ว่าคนจะนอนบนที่นอนในส่วนใดรูปร่างของที่นอนก็ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามน้ำหนักของคน

ผู้เขียนยังให้ข้อสังเกตว่า ภาชนะบรรจุของที่เรียกว่า กระชู ในปัจจุบันนี้แทบจะไม่ปรากฏให้เห็นเพราะกระชูแต่เดิมนั้นมักจะสานด้วยหวายหรือไม้ไผ่ซึ่งมีความหยุ่นตัวขยายขนาดไปได้บ้าง แต่ปัจจุบันภาชนะที่ใช้บรรจุของมักจะทำจากพลาสติก ซึ่งความสวยงามและความคงทนนั้นผิดกัน

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมไทยด้านเครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นสิ่งที่จำเป็นในสมัยโบราณอยู่ตามบ้านเรือนทั่วไป เมื่อคนไทยนำมาเปรียบเทียบกับลักษณะรูปร่างของผู้คนก็มักจะเปรียบเทียบกับสิ่งของดังที่กล่าวมา

30. ร้องไห้ยังกับศพลงเรือน

“เมื่อข้าพเจ้าลาออกมาแล้ว คนงานร้องไห้กันไม่จบ จนวันรุ่งขึ้นเสียโมโหคนงานถามว่า พ่อตายหรือไง ร้องไห้ยังกับศพลงเรือน ฉันทเองก็เสียใจ มีคนคิดมาให้ใช้ก็เลี้ยงเขาไม่ได้ จะหาคนซื้อสัตย์อย่างนี้ที่ไหนมาใช้ได้อีก” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 1 หน้า 108)

ผู้แต่งให้ความเห็นว่า ความจริงสำนวนนี้ มีความหมายตรงตัวอยู่แล้วไม่น่าจะต้องอธิบายก็ น่าจะเข้าใจ เพราะเป็นการใช้สำนวนเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นเป็นภาพเด่นชัดขึ้นเท่านั้น แต่เมื่อผู้วิจัยขอร้องให้ผู้เขียนได้อธิบายเพิ่มเติม ผู้เขียนบอกว่า ต้องเข้าใจความแตกต่างของบ้านกับเรือนก่อน ในสมัยก่อนบ้านจะมีความหมายถึงบริเวณทั้งหมดที่มีรั้วรอบขอบชิด เพื่อบอกอาณาเขตของที่ดิน แต่เรือนหมายถึงบริเวณซึ่งเป็นที่อยู่ คือห้องนอน ห้องนั่งเล่น ห้องกินข้าว ห้องครัวและ

ที่ใช้สำนวนว่า “ศพลงเรือน” ก็แสดงว่าเรือนต้องอยู่สูงกว่าพื้นดิน นั่นคือคนสมัยก่อนนิยมสร้างเรือนให้มีได้ถุน ส่วนบนเป็นที่อยู่ ถ้าน้ำมาก็ท่วมไม่ถึง ในยามปกติก็ใช้ได้ถุนเป็นที่ดำข้าว สานเครื่องจักสานหรือทำงานจิปาละ บางครั้งก็เอาผ้าขาวม้ามาผูกเปลแกว่งให้ลูกอ่อนนอนได้ถุน บ้านนั่นเอง

คนไทยถือกันว่าแต่เดิมนั้น บ้านหรือเรือนเป็นที่เกิดและเป็นที่ตาย เมื่อเกิดก็เกิดที่บ้าน ตอนตายก็นิยมที่จะตายที่บ้าน ไม่เหมือนสมัยปัจจุบันที่หากเกิดเจ็บป่วยที่บ้านเจ็บไข้ไม่สบายคิดว่าไม่น่าจะรอดมักจะเอาไปรักษาตัวที่โรงพยาบาล หากเกิดสิ้นชีวิตลงก็จะเอาศพไปทำบุญที่วัด โดยไม่นำกลับมาที่บ้านอีก ผิดกับคนไทยสมัยก่อน หากเจ็บป่วยไม่สบายก็จะรักษาพยาบาลกันอยู่ที่บ้าน แม้ว่าจะต้องตายก็ขอให้ตายที่บ้านของตนเอง เมื่อมีคนตายก็จะจัดพิธีศพเพื่อบำเพ็ญกุศลอยู่ที่บ้านของคนๆ นั้น แต่เมื่อถึงวันสุดท้ายที่จะต้องปลงศพก็ต้องนำไปประกอบพิธีที่วัด ช่วงระยะเวลาที่ยกหีบศพลงจากเรือน คนทั้งบ้านขอมืออยู่แกล้งว่านั่นคือโอกาสสุดท้ายที่ผู้ตายนั้นจะมีโอกาสอยู่ที่บ้านของตนเอง ความตายนามซึ่งความโศกเศร้าของคนโดยทั่วไปเสียงร้องไห้จึงดังระงมไปตลอดระยะเวลาแห่งการเคลื่อนศพนั้น

31. ข้าวขอดถึงกันหม้อ

“อย่าดูถูกของทำง่าย ๆ ทำเมื่อใดข้าวขอดถึงกันหม้อ ข้าวสารยิ่งแพงจะตาย” (ชีวิตนอกวัง เล่ม 4 หน้า 240)

ผู้แต่งให้สัมภาษณ์ว่า สำนวนนี้ก็ไม่เห็นน่าจะต้องอธิบาย เป็นสำนวนที่แสดงความหมายเปรียบเทียบอยู่ในตัวแล้วก็คือ กินจนข้าวหมดหม้อ แต่ไม่ใช่หมดหม้ออย่างธรรมดาเป็นการขอดถึงกันหม้อ คือ กวาดข้าวในหม้อไม่ให้เหลือแม้แต่เมล็ดเดียว นั่นแสดงว่ากับข้าวจะต้องมีรสอร่อยมาก ผู้แต่งได้ให้สัมภาษณ์เชิงขบขันว่า ผู้วิจัยก็ได้อ่านงานเขียน เรื่องชีวิตในวังทั้ง 2 เล่มแล้วหนังสือดังกล่าวมีรูปภาพอาหารที่น่ากินบางชนิดก็แปลกๆ แทบไม่ปรากฏในสมัยปัจจุบัน ซึ่งเป็นสูตรที่ได้มาจากวังสวนสุนันทาและผู้เขียนได้นำมาปรุงจำหน่ายอยู่ในขณะนี้ หากไม่เชื่อลองสั่งรับประทานดูสิ ดูซิจะขอดข้าวถึงกันหม้อหรือไม่

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมด้านอาหารการกินของคนไทยคือมีข้าวเป็นหลัก และมีกับข้าวเป็นส่วนประกอบถ้ากับข้าวมีรสอร่อยคนก็จะกินข้าวจนหมดหม้อ โดยทำกริยาตักข้าวออกจากหม้อโดยไม่เหลือแม้แต่เมล็ดเดียว

32. ท้องแตกดีกว่าของเหลือ

“สุภาษิตว่า “ข้างเถาะนำ ท้องขึ้นก็ท้องของเรา ท้องแตกดีกว่าของเหลือ” (ชีวิตในวัง เล่ม 2 หน้า 98)

นวนลน้อย ดอกพิภูล (ผู้ให้สัมภาษณ์) กล่าวว่าอาจจะเป็นส่วนหนึ่งที่มาจากทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย เนื่องจากสภาพพื้นที่ในภาคนี้มีความแห้งแล้งกันดาร อาหารการกินหายาก จึงเห็นคุณค่าของสิ่งที่ได้มา

สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของไทยว่า คนไทยเห็นคุณค่าในสิ่งที่ได้มาด้วยความยากลำบากจนทำให้เกิดสำนวน “ท้องแตกดีกว่าของเหลือ”

33. วังจี้ยังกะลมพัด

“พี่เรียกว่า “ใครจะต้องมาบอก แกเห็นเองกับลูกตาว่าข้าพเจ้าวังจี้ยังกะลมพัดมาจากพระที่นั่งนงคราญ” (ชีวิตในวัง เล่ม 2 หน้า 285)

สำนวน “วังจี้ยังกะลมพัด” ไม่สามารถหาแหล่งที่มาของคำอธิบายจากเอกสารได้ ทั้งนี้คงเป็นเพราะผู้เขียนต้องการสร้างภาพพจน์ให้รู้ว่าอาการวังนั้นเร็วเหมือนลม เพราะลมที่พัดแรงจนถึงขั้นเป็นพายุ ก็อาจสร้างความเสียหายที่เรียกว่า วาตภัย ให้เกิดขึ้นได้ อย่างไรก็ตาม สำนวนที่เปรียบเทียบความเร็วในการเคลื่อนไหวของคนกับอาการของสัตว์และสิ่งของก็คือ สำนวน “ไวเป็นแฮ้พระบาท” หรือ “ไวเป็นปรอท” ดังที่ไซลรี ปราโมช ณ อยุธยา อ้างถึงใน โสมติต เทเวศร์ (2512:421) ได้อธิบายสำนวน ไวเป็นแฮ้พระบาทไว้ว่า สำนวนเดิมใช้ว่าไวเป็นแฮ้พระบาท ตรงกับที่พูดในสมัยนี้ว่า ไวเป็นปรอท หมายถึงเร็วมาก แฮ้พระบาทจะเป็นมาอย่างไรไม่ทราบ แต่สำนวนนี้คงเกิดขึ้นสมัยที่พรอชพระพุทธรูปที่สระบุรีใหม่ๆ คนคงนิยมไปนมัสการกันมาก แฮ้ก็เป็นสัตว์เลื้อยคลานชนิดหนึ่ง คงจะมีอยู่ชุกชุมที่พระบาท และคงวังหนีผู้คนได้เร็วมากจนเป็นที่สังเกตของคนทั่วไป ต่อมาความนิยมไปนมัสการพระพุทธรูปมีน้อยลง และตัวแฮ้ก็คงจะมีน้อยลงไป เพราะมีคนไปมากอยู่ระยะหนึ่งอาจจะจับไปเป็นอาหารเสียดก็ได้ สำนวนไวเป็นแฮ้พระบาท จึงหายไป ในขณะที่เดียวกันวิทยาศาสตร์ก็เจริญก้าวหน้า มีธาตุชนิดหนึ่ง คือ ปรอท ใช้ทำเทอร์โมมิเตอร์สำหรับวัดอุณหภูมิ ปรอทมีคุณสมบัติพิเศษคือไหลเร็วมาก จึงมีคนนำมาพูดเป็นสำนวนว่า ไวเป็นปรอท

34. ไม่คุ้มข้าวสุก

“...ห้วงมาทำแต่เรื่องส่วนตัว ทำงานท่านไม่คุ้มข้าวสุก เรียนไปทำไม้นักหนา เต็มก็เขียนเพลงยาวถึงผู้ชายหอก” (ชีวิตในวัง เล่ม 2 หน้า 300)

สำนวน “ทำงานท่านไม่คุ้มข้าวสุก” น่าจะมีความหมายว่า ทำงานโดยได้ผลงานน้อย แต่ได้รับผลตอบแทนสูงเกินกว่าผลงานนั้น แต่ก็ไม่มีเอกสารใดให้คำอธิบายไว้อย่างชัดเจน

สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมไทยคือ อาหารหลักของคนไทยคือข้าว ซึ่งก่อนจะมาเป็นอาหารรับประทานประกอบด้วย กับข้าวต่างๆ ในแต่ละมื้อ กว่าจะเป็นข้าวสุกมาได้แต่ละเมล็ด ล้วนต้องผ่านขั้นตอนลงทุน ลงแรงของผู้ให้ เพื่อให้ผู้รับได้อิ่มท้องหรือมีชีวิตอยู่ต่อไป แต่ปรากฏผลไม่ได้เป็นไปตามที่หวัง ก็คือ ไม่คุ้มกับค่าข้าวสุกที่เสียไป คือให้กินเท่าไร ให้ความช่วยเหลือเท่าไร ก็ไม่เห็นบุญคุณของผู้ให้